انجنیر محمد انعام واک

افغانستان:

دریم قوت

۱۳۷۸

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان:

دریم قوت

PROPERTY OF ACKU
8238

لیکوال:

انجنیر محمد انعام واک

PROPERTY OF ARIC
Established 1989

۱۳۷۸ لمریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

ACKU

دکتاب پیژندنه:

نوم : افغانستان: دریم قوت

لیکوال : انجنیر محمد انعام واک

کمپوز : غازي کمپوزنگ سنتر «مصطفی سحر»

خپرندوی : واک فوندیشن دافغانستان لپاره

دواک فوندیشن د خپرونو لړ : شپږم

شمېر : پنځه سوه

بیه : پنځوس روپی

نېټه : ۱۳۷۸ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپلو بچیانو ته:

په دې هیله، چې سبا به دوی ته د درېیم قوت منډ مات شوی وي

ابدالي - آریانا - هیواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیکونه

منته .... درېيم

ضروري يادونه .... څلورم

سريزه .... شپږم

لومړۍ برخه:

سابقه ۱

۱ - لومړی قوت، دانقلاب تيوري او عمل ۵

۲ - دويم قوت، دانقلاب تيوري او عمل ۸

خو، په افغانستان کې ۱۰

لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې ۱۲

دويم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته ۱۳

په اجرائيه قوه کې ۱۳

د دويم قوت بالقوه ماتې ۱٤

دويمه برخه:

د درېيم قوت تيوري ۱۵

د درېيم قوت جوړوونکي توکي:

۱ - افغان ملت ۱۸

۲ - يوه ايډيالوژيکه هسته ۲۱

۳ - د درېيم قوت د تصرف اړخ، پير ۲۳

٤ - د درېيم قوت مذهبي اړخ ۲۵

۵ - لويه جرګه ۲۷

(لويه جرګه او نننۍ افغان سياست) ۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦- پخوانی باچا ۳۲
باچا او نشنلیزم.. ۳۷
باچا او ډموکراسي.. ٤۱
باچا او اسلام.. ٤۱

درېيمه برخه:

لنډيز.. ٤۳

څلورمه برخه:

نتيجه او وړانديز.. ٤۹

اخيستنځي او يادښتونه.. ۵۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

څوڅو ځلي او هغه هم په ورين تندي او سړه سينه ددې ليکنې د کمپوز وياړ په رښتيا چې دغازي ليزر کمپوزنګ د مشر ښاغلي مصطفى سحر په برخه دی. زه پدې اړه هغوی ته ډېر ډېر کور وداني وايم.

ددې څېړنې دموخذونو دبرابرولو په برخه کې زما دانديوال، د واک فونډيشن دافتخاري غړي او د ختيځ دبياودانولو داداري (کور) دمشر ښاغلي ډاکتر فريد بزګر زيار او هڅې ډېرې ستاينې وړ دي.

په پای کې دواک فونډيشن دټولنيزو څېړنو دڅانګې دغړي ښاغلي جبلاني ځواک او ددې فونډيشن دټول مشر تابه نه چې ددې څېړنې په کار او خپرولو کې يې ماته اوږه راکړه، دزړه له کومې مننه کوم.

انجنير محمد انعام واک

۱۳۷۸ لمريز کال

دوړي نولسمه

ولي آباد – پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري يادونه

له دې يادونې څخه زما مطلب د اسلام د بنسټپالنې، بنياد گرايي، سخت دريځي، اورپکي او نورو ننني مروجو اصطلاحاتو د په ځای استعمال خبره ده. په انگريزي ليکنو کې د دې ژبې د Islamic Fundamentalism يعني «اسلامي بنسټپالنې» د ډېرې عامې او مروجې کليمې په څنگ کې نن سباد Islamic Radicalism (Sivan, 1985) او يا Revolutionary Islam، Traditional Islamic او يا Modern Islamic Fundamentalism او Fundamentalism (Roy, O., 1985) Islamist (*) اصطلاحات په عمومي ډول د اسلامي سخت دريځي او بنسټپالنې: وهابيانو، اخوانيانو او نورو لپاره استعمال شويدي. د دې په څنگ کې د "Fundamentalist" Islamic Revolutionaries اصطلاح يوازې د «اخوانيانو» لپاره استعمال شوې ده (**).

خو، پدې څېړنه کې کله کله داسې هم شوي چې، «اسلامي بنسټپالنه» د اسلامي سخت دريځي د ټولو ډلو ټپلو لپاره استعمال کړم. په هر حال، سره لدې چې زه لا پخپله د اسلامي سخت دريځي او بنسټپالنې بيلو بيلو څانگو ته د لازمو اصطلاحاتو د ورکولو په دې کار قانع نه يم، خو بيا مې هم پدې لند، تنگ وخت کې د يوه سمدستي ضرورت له مخې د اسلامي بنسټپالنې Islamic Fundamentalism اصطلاح د «وهابيت»، د اسلامي راډيکاليزم Islamic Radicalism يا اسلامي سخت دريځي اصطلاح د «اخوانيت» لپاره راوړې او «سياسي ملايان» مې د طالبانو په بڼه کې د اسلامي سخت دريځي، بنياد

(*) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian and African Studies, XXVII 3-4 (1992), pp. 224-241.

(**) Asger Christensen, Religion and Politics in countemporary Afghanistan: The Tragedy of Afghanistan, pp.13.

(c) ketabton.com: The Digital Library

گرایي او اوریکي سیاسي کارکوونکي ګڼلي دي. په بله ژبه Islamic Fun-damentalism یا «اسلامي بنسټپالنه» د شیخ الاسلام عبدالوهاب نجدي دمکتب او پیروانو یعني «وهابیانو» او اسلامي رادیکالیزم Islamic Radi-calism یا «اسلامي سخت دریځي» مې د سید قطب، مولانا ابو الاعلی مودودي او څه ناڅه آیت الله خمیني د طرز تفکر او په ځانګړي ډول د «اخوانیانو» لپاره استعمال کړې ده. خو په مجموعي توګه مې «د اسلامي بنسټپالنې او رادیکالیزم» ګډه اصطلاح ټولو ننني افغان بنسټپالو: اخواني، وهابي او طالب ته استعمال کړې ده. خو، په خپلو کې د اسلام د سره ورانې او ویشلې بنسټپالنې بېلو بېلو څانګو ته د اصطلاحاتو دا ډول انتخاب او نسبت ورکول به نه سل په سلو کې په ځای وي او نه خو به، د نومورو «اصطلاحاتو» او «څانګو» ترمنځ د ګډو ایډیالوژیکو ریښو په بنسټ له واقعیت نه لرې وي.

هیله ده، ګران لوستونکي د دې څېړنې په لوستلو کې دا یادونه په نظر کې ونیسي.

په مینه

مؤلف

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

کمونستي راډیکالیزم دخلق- پرچم په بڼه کې دلومړي قوت او اسلامي بنسټپالنه او سخت دریځي داخوانیانو، وهابیانو او نننیو سخت دریځو سیاسي ملایانو (طالبانو) په بڼه کې ددویم قوت په توګه، لږ ترلږه دډموکراسۍ دلسیزې (۷۳-۱۹٦٤) څخه په افغانستان کې په ښکاره دسیاسي قدرت دنیولو کار پیل کړ. دریم قوت هم دنننی بحران ددوو عواملو په توګه دهمدې دواړو قوتونو په وړاندې دډموکراسۍ په نوموړې لسیزه کې منځ ته راغی.

دریم قوت په افغانستان کې یو مترادف ملي جریان دی چې، دلومړي او دویم قوت په څېر یې نه بهرنۍ ننګه او نه کورنۍ پیاوړې سیاسي ډله ټپله، یوه هم نه درلوده. همدلته ؤ چې، لومړي قوت په ۱۹۷۸ او دویم قوت په ۱۹۹۲ کال سیاسي قدرت تر لاسه کړ. خو دې دواړو قوتونو په هیواد کې دسیاسي قدرت په سمبالولو کې په پاتې راتلو، هیواد دسیاسي زعامت له ژور بحران سره مخ کړ.

دریم قوت نن سبا، نه یوازې داچې ددویم قوت په څېر یو بالفعل قوت ندی، په خپل بالقوه حالت کې هم ډېر کمزوری او لوېدلی دی؛ نه یوازې داچې یو پوځي ځواک ندی، یو ایډیالوژیک جریان هم ندی. دا سمه ده چې، لویه جرګه، باچا، پیر، افغان ملت ګوند، تصوف، غیر بنسټپال او معتدل مذهب او کوم غیر سیاسي ملا، بل اوبل ددې قوت مهم جوړوونکي توکي دي. خو، دا ټول سره شیندلي، بیل بیل ځواکونه او منفردې څېرې دي، چې یو موټې کیدو ته اړتیا لري. داسې هم نده چې، ددې قوت مخالفین بیخي له پښو لوېدلي او میدان تش دی. نه، دیوه ټوټه شوي او سترې شوي پوځي سیاسي قوت په توګه، نه یوازې پرون، بلکې همدانن هم اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم ددریم قوت پیاوړی او ژوندی دښمن دی. نو یو شیندلی، غیر وسله وال او غیر ایډیالوژیک دریم قوت هیڅکله هم یو بالفعل او وړونکی قوت ندی؛ داسې قوت چې دخپل پیاوړي دښمن په ماتولو، په هیواد کې دزعامت راغلې سیاسي خلا ډکه کړي.

دریم قوت یو مسلمان او افغان قوت دی. خو، نه یوازې داچې، نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پروني لوموړي قوت مانفست او نه په لاس کې دننني دوېم قوت «قرآن» [٤] او ایستلې «توره»، یو هم نه لري.

په دغسې یوه عیني چاپیریال کې په ۱۹۸۸ کال کې، دافغان سوسیال دموکرات گوند (افغان ملت) دخپروونکي مرکزي اورگان «افغان ملت» دجریدې دمسؤل مدیر په توگه، ما ددې جریدې په دولسمه، دیارلسمه او څوارلسمه، درې واړو گڼو، کې ددرېیم قوت په هکله څه خپرونې وکړې، چې دهغه وخت ددوېم قوت په توگه داسلامي سخت دریځو او بنسټپالو دسخت عکس العمل سره مخ شوې. له هغې را وروسته، وخت په وخت، لکه نن، څوځو ځلي «درېیم قوت» دافغان سیاست نغری تود ساتلی دی.

نن هم هماغه پروني چاپیریال دی. خو دبو ملي جریان دلاروي په توگه ددرېیم قوت نننني غږ غوږ، سره لدې چې ماته ددې قوت سره داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم پروني کینه او دښمني مخې ته درولې، بیامې هم دبوه ملي ضرورت له مخې ونشو کولای په درېیم قوت څه ونه لیکم.

پدې څېړنه کې ددرېیم قوت په پرون او نن او ددې قوت په جوړوونکو توکو برسېره، ددې قوت بالقوه - سیاسي، بالفعل - پوځي او ایډیالوژیک اړخونه هم څه ناڅه څېړل شوي دي.

هیله ده، دا څېړنه به په خپل وار، په هیواد کې دملي جریان دلوموړي گام په توگه ددرېیم قوت دجوړیدو له لارې، په هیواد کې په «افغاني» بنسټ د «دولت» او «ټولنې» په فزیکي او معنوي بیا رغونه کې لاس وکړي.

په مینه

محمد انعام واک
۱۹۹۹ کال
دسپتمبر ۵ مه
ولي آباد - پښتونخوا

اووم

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

سابقه:

په افغانستان کې ددموکراسۍ لسیزې (۷۳-۱۹۶٤) په یوه خام ذهني - سیاسي چاپیریال کې درې ډوله بېل بېل سیاسي جریانونه: د کیڼو اندېښنو جریان کمونستي راډیکالیزم، دافغانستان دخلکو د دموکراتیک گوند (خلق - پرچم) او شعله جاوېد په بڼو کې دلومړي سیاسي قوت، اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم داخوان المسلمین په بڼه کې د یوه بڼي دویم سیاسي قوت او ملي جریان دافغان ملت، مساوات او صدای عوام[1] په بڼو کې د معتدل درېیم سیاسي قوت په توگه وزېږول[2].

پدې لسیزه کې درې واړو سیاسي جریانونو دښکاره او پټ سیاسي او ایډیالوژیک کار په نتیجه کې په ټولنه او دولت، په پوځي او ملکي، دواړو برخو کې څه ناڅه ریښې وځغلولې.

د ۱۹۷۳ کال په جولای کې دافغانستان د پخواني صدراعظم محمد دداود خان (۱۹۶۳-۱۹۵۳)[3]. دکودتا په نتیجه کې د دموکراسۍ لسیزه پای ته ورسېده. په نوي جمهوري دولت کې د پرچمیانو د نفوذ په وجه هم ملي جریان او هم اسلامي بنسټپالني او راډیکالیزم (اخوان المسلمین) ډېر سیاسي تاوان وکړ. د پخواني افغان صدر اعظم محمد هاشم میوندوال (۱۹۶۵-۱۹۶۷)[*۳] په وژل کېدو (۱۹۷۳) ملي جریان ته ډېر تاوان واوښت.

ویلای شو چې تر ۱۹۷۸ کال پورې درېیم قوت یا ملي جریان په عمومي توگه په یوه کمزورۍ او دوو یا دوو شوو ښیو او کیڼو سیاسي جریانونو په یوه بشپړه سازماني بڼه فعالیت کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۷۸ کال کې د کيڼ قوت له خوا د سياسي قدرت په نيولو په افغانستان کې ښي قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم) ته د پوځي، سياسي ، سازماني او ايډيالوژيک نفوذ ښه چانس لاس ته ورغی. د عربو په مالي امکاناتو يو زيات شمېر نړيوال وسله وال گوريلايي اسلامي بنسټپالي او اخوانيان وپېرودل شول[٤] او په افغانستان کې د روسانو په ضد د جگړې په ليکو کې د خپلو افغان اخواني - وهابي بنسټپالو سره يو ځای شول. دې کار د پاکستاني او افغاني اخوانيانو په پوځي او گوريلايي روزنه کې ډېره زياته مرسته وکړه. په نتيجه کې په افغانستان کې د روس په ضد جهاد او د آزادۍ جگړه د اسلامي بنسټپالو درهبرۍ لاندې په يوې بشپړې مذهبي جگړې بدله شوه. ملي جريان يا د دموکراسۍ د لسيزې معتدل غير وسله وال او کمزوري سياسي سازمان (دريم قوت) په بشپړ ډول په دې جگړه کې د اسلامي بنسټپالنې او کمونستي راډيکاليزم د سياسي ، ايډيالوژيک او پوځي وار لاندې راغی.

افغان ملت له اسلامي بنسټپالو او کمونستانو سره په جگړه کې له يوې خوا ،د پښتونستان د مسئلې په سر له پاکستان سره دوراني په وجه او هم د يوې عاملې رهبرۍ د نشتوالي له کبله له بلې خوا د سخت سياسي فشار لاندې راغی او سياسي ډگر په بشپړه توگه اسلامي بنسټپالو ونيوه. په ۱۹۸۰ کال کې د پاکستان له خوا يوازې اوه افغاني جهادي تنظيمونه په رسميت وپېژندل شول. په ۱۹۸۱ کې درې گونی اتحاد د منځ مهالو او ځلور گونی اتحاد د بنسټپالو افغان جهادي تنظيمونو نه جوړ شول. په درې گوني اتحاد کې د تصوف د نقشبنديه او قادريه طريقو مشرانو حضرت صبغة الله مجددي او پيرسيد احمد گيلاني او منځ مهالی ملا ، مولوي محمد نبي محمدي او په ځلور گوني اتحاد کې د سياف اسلامي بنسټپالني ، د برهان الدين رباني او گلبدين حکمتيار اخواني تنظيمونو او سخت دريځي ملا ، مولوي محمد يونس خالص ځای ونيو.

په ۱۹۹۲ کال، «لومړي قوت» د خلق - پرچم په وجود کې د دويم قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم) نژادگر اړخ (شمال ائتلاف) ته په تسليمېدو سره ، د اسلامي بنسټپالنې خپل منځي فرکسيونيزم لا پياوړی او زور کړ. پر ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحکمتیار لـه اخواني گروپ (حزب اسلامي افغانستان) څخه داسلامي بنسټپالنې اوسخت دریځې تولو ډلو، ازبک ملېشې، هزاره حزب وحدت، دمنځ مهالي درې گوني اتحاد په گډون دشمال ائتلاف دمشرۍ لاندې په کابل کې دمجاهدینو اسلامي دولت جوړ کړ. دسیاسي قدرت دوېش په سر دتاجکو، ازبکو اوهزاره اقلیتونو ترمنځ اختلافاتو شمال ائتلاف درې ټوټې کړ.

دتېرته شوې اسلامي بنسټپالنې دوه اصلي ډلې: درباني - مسعود دمشرۍ لاندې نژادگره اسلامي بنسټپالنه یوې خوا اودحکمتیار دمشرۍ لاندې سوچه اسلامي بنسټپالنه بلې خواته دسیاسي قدرت ددوو مهمو مدعیانو په توگه په خپلو کې سره ولوېده. دسیاسي قدرت دنیولو پدې اخ وډب کې درېیم قوت په ډېره اسانۍ له صحنې ووت. ثره وېشلی اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنه دافغانستان د پوځي-سیاسي ډگر یوازینی پوځي قوت پاتې شو. په نوم شمال ائتلاف یااسلامي نژاد گر راډیکالیزم دسیاف د وهابي بنسټپالنې په مرسته تر ۱۹۹۷ کال پورې په کابل کې خپل حکومت وساته. تردې کال پورې داسلامي بنسټپالنې اونژادگر راډیکالیزم دسیاسي - نژادي برلاسۍ غوښتنو په نتیجه کې افغانستان په څلورو نژادي - سیاسي حوزو وېشل شو[٥].

پدې مرحله کې (۹۷-۱۹۹۲) نژاد گر اسلامي راډیکالیزم په شمال اوسوچه اسلامي راډیکالیزم په جنوب کې داسلامي بنسټپالنې ددوو سره ورانو ډلو په توگه په هیواد کې دلومړي قوت (کمونستي راډیکالیزم) دله منځه تللو په نتیجه کې دقدرت راغلې سیاسي خلا ډکه نکړای شوه.

له ۱۹۹٤ څخه، په جنوب کې دسوچه اسلامي راډیکالیزم ځای نویو سیاسي شوو ملایانو ونیوه اود کلیوالي، ښاري، افغاني او پاکستاني مدرسو دطالبانو، ملایانو اومولویانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحریک په افغانستان کې دسیاسي قدرت دنیولو کار پیل کړ. ځینو داتحریک درېیم قوت وباله. په ښکاره خو همداسې هم وه. ځکه چې، دنوي دولت په تاسیس اودسیاسي قدرت د خلا په ډکولو کې دناکامې او تېرته شوې اسلامي بنسټپالنې اوراډیکالیزم ځای داسلام همدې نوي سیاسي -پوځي بدیل ونیوه. خو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دایډیالوژۍ، ماهیت او سیاسي غوښتنو په بنسټونو داتحریک اصلاً دمجاهدینو او یاد پخوانۍ اسلامي بنسټپالنې له ادامې نه بل څه نشي کېدای. دومره ده چې، داخوانی او وهابي بنسټپالنې سیاسي کارکوونکي دعالي تحصیلاتو خاوندان وو او دطالبانو دبنسټپالنې سیاسي کارکوونکي زیات زیات له چنې اوچت نه نیولې تر طالب، ملا، مولوي، مولانا او شیخ الحدیث پورې دبې سواده او باسواده و فارغ التحصیلانو لښکر دی. نو، دطالبانو اسلامي بنسټپال تحریک دشکل له مخې څه ناڅه یو داسې درېیم قوت ګڼل کېدای شو چې یو یې سوچه اوبل یې نژادي شوی اسلامي راډیکالیزم دواړه له سیاسي او پوځي صحنې لیرې اوپخپله یې دهغوی ځای ونیوه.

طالبان په ایډیالوژیک او سیاسي بنسټونو داسلامي بنسټپالنې اوراډیکالیزم ادامه ده، نه یو درېیم قوت. دومره ده چې په افغانستان کې یې دنژادي شوي اسلامي راډیکالیزم، کمونستي پاتې شونو او شیعه نژادګر راډیکالیزم په ضد له جنوب څخه په وسله واله مبارزه لاس پورې کړ او ترننه یې دهیواد په سلو کې څه ناڅه پنځه اتیا پراخوالی دخپل پوځي او کلتوري کنترول لاندې راوستی دی. دنژادي اسلامي راډیکالیزم په ضد داسلامي بنسټپالنې پوځي اوسیاسي مورچل، په ختیه دپښتنو طالبانو په تندي دپښتني نژادپالنې تاپه نشي وهلی. دطالبانو تحریک یوبشپړ اسلامي بنسټپال تحریک دی چې، دپرونۍ سترې شوې اسلامي بنسټپالنې اوله پښو لوېدلي کمونستي راډیکالیزم په څېر یې دافغانستان سیاسي خپلواکي، ملي واکمني اودخاورې بشپړتیا تول له جدي خطر سره مخ کړېدي او لګیادی دافغان نشنلیزم دپېړیو پېړیو لاس ته راغلي ملي ارزښتونه دیوه بنسټپال نظام په نا اشنا اوغیر افغاني ارزښتونو بدلوي.

وېلای شو چې، په افغانستان کې درېیم قوت نه یوازې په بالفعل ډول، بلکې دیوه مستقل سیاسي بالقوه قوت په توګه هم ان له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا منځ ته ندی راغلی. دومره چې له ۱۹۹۲ راهیسې ددرېیم قوت دجوړېدو لپاره څه انرژي ذخیره شوې ده. ددرېیم قوت دپېژندنې لپاره پکار ده، مخکې ترمخکې لومړی او دویم قوت څه ناڅه وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ -لومړی قوت، دانقلاب تیوري او عمل:

کمونستي راډیکالیزم له ۱۹۱۷ او بیا په افغانستان کې له ترلږه له ۱۹۵۰ لسیزې[۶] راپدې خوا یو تشکیلاتي - ایډیالوژیک مېکانیزم لرلی دی. له ۱۹٦٤ څخه را وروسته دا میکانیزم ډېر پوخ شو. دافغانستان دخلکو ددموکراتیک گوند دواړو څانگو خلق او پرچم، په ترتیب سره په کلیوالي اوښاري نفوس کې دخپل نفوذ ستنې ودرولې او دیوه وسپنیز ډسپلین او ایکې یوې قوماندې له مخې یې دځوارلسو کلونو په موده کې دشوروي اتحاد دکمونست گوند دایډیالوژیکي او تشکیلاتي تجربې اودشوروي اتحاد په پوځي اومالي مرسته یې تر ۱۹۷۸ کال پورې په افغانستان کې دیوې بریالۍ پوځي کودتا امکانات برابر کړل. په ۱۹۷۸-۱۹۹۲ دوره کې د خلق اوپرچم دڅانگو په وجود کې دا قوت ډېر و مهمو تشکیلاتي تجربو خاوند شو. دې قوت د ۱۹٦۵ کال په جنورۍ کې دخپل تاسیس[۷] سره سم دمارکسیزم-لنینیزم داصولو له مخې دیوې بې طبقې ټولنې دجوړېدو لپاره طبقاتي مبارزه[۸] پیل کړه. دې گوند په ۱۹٦٦ کال کې دخلق اوپرچم په نومونو انشعاب وکړ. دلومړي قوت دا دوه ډلگۍ په ۱۹۷۷ کال کې سره بیا یو شوې[۹] اوپه ۱۹۷۸ کال کې یې له پاسه، انقلاب ته ورته، دیوې پوځي کودتا په کولو سیاسي قوت په لاس کې ونیوه.

په افغانستان کې د ۱۹۷۸ کال دثور کودتا عیني شرایط په دې توگه دڅېړلو دي: په ۱۹۷۰ لسیزه کې دافغانستان سیاسي - اقتصادي جوړښت، له پاسه دیوه انقلاب کولو ته لاره اواره کړې وه. زاړه سیاسي حاکمیت چې «خان»، «ملک» او «ملا» په کې لاس درلود، په ۱۹۵۰ لسیزه کې دداود خان (۱۹٦۳-۱۹۵۳) دنوې کونې (Modernization) دهلو ځلو په نتیجه کې خپل ځای پرېښی و. دولت دعایداتو نوې سرچینې پیدا کړې وې. په ختیه دپښتنې پورتنۍ طبقې دخان او ملک په څوی برسېره په پوځ کې دمنځنۍ او ښکتنۍ طبقې څخه د پوځي افسرانو داستخدام او روزنې په نتیجه کې دپورتنۍ طبقې په څنگ کې، په ۱۹٦۰ لسیزه کې دوروستیو دوو طبقو نفوذ هم پیدا شو؛ چې پدې ډول په پوځ کې دلومړي قوت په توگه دکمونستانو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددویم قوت په توګه داسلامي بنستپالو- اخوانیانو او ددریم قوت په توګه دنشنلستانو لاس ننوت.[۱۰]

ځمکه واله Landed class او پانګه واله Bourgeoisie class طبقې کمزورې او په هیواد کې دنفوس په پرتله دزراعتي ځمکې کموالي، ددولت په وړاندې د مخالفت دتکولو په خاطر له ځینو ځمکه والو نه دامیر عبدالرحمن خان (۱۸۸۰-۱۹۰۱) په دوره کې دځمکو اخیستل او دشرعې دتوارث دقانون له مخې دمړه په اولاده دهغه دملکیت دوېش په بنسټونو په هېواد کې یوه پیاوړې ځمکه واله طبقه له سره موجوده نه وه(Kakar 1979)[۱۱]. په ۱۹۵۰ لسیزه کې داقتصاد نوي کولو(Modernization of Economy) داطبقه نوره هم کمزورې کړه. دکمپرادور Comprador په بڼه کې ددولت له خوا منځ ته راغلې پانګه واله طبقه ددولتي بیروکراتانو State Bureaucrats په خدمت کې وه[۱۲]. پوځي او ملکي بیروکراتانو د یوې طبقې ملا هم نه تړله. نو له ۱۹۵۰ لسیزې نه وړاندې د پوځي کودتا ګران کار دسیاسي اقتصاد د ددوو وروستیو لسیزو ډراماتیکو بدلونونو، افغان سیاست ته د پوځ په رابښکلو، آسانه او له پاسه دیوه انقلاب دکولو لار اواره شوه[۱۳]. همدلته ده چې په ۱۹۷۰ لسیزه کې افغان دولت دوه ځلې له پاسه چپه شو.

برسیره پردې:

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې په خپلو پښو باندې ددولت په دریدلو، له دولت نه بیل شوی «خان» او «ملا» دومره پیاوړي نه وو چې دمخالفینو پیاوړی کتار جوړ کړي؛[۱٤]

* ددولت دمخالفینو په توګه په خپلو کې سره وران لومړی قوت (کمونستان) او دویم قوت (اسلامي بنستپالنه، اخوانیان) ددولت دچپه کولو ولسي پیاوړتیا نه درلوده؛[۱۵]

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې ددرنو اقتصادي ستونزو نه موجودیت هم، ښکاره ده چې، ددولت دغور ځولو عوامل نشو برابرولای[۱٦]؛

* په یوه ناراضه او بې مسئولیته «زما یې څه» موقف کې منځنی تحصیل یافته قشر خوبیخي ددولت په ضد پیاوړی ګواښ نه و[۱۷].

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز لومړي قوت د خلق- پرچم په بنيه کې په ۱۹۷۸ کال، د يولړ انقلابي اهدافو د تطبيق لپاره د ښکتنى طبقې د خپلولو په خاطر (Gupta,1986)[۱۸] شپږم، اوم او آتم دري فرمانونه صادر کړل.

* شپږم فرمان د پور- سود او گروۍ نه د خلاصون فرمان و. د خلق- پرچم د حکومت ديوه وزير (زېري) له خولې دې فرمان په سلو کې د ۸۱ کليوالو کورنيو پور خلاص کړ (Male، ۱۹۸۲)[۱۹].

دافغانستان د چارو يو روسي متخصص Glukhoded دا ټکل له مخې شپږم فرمان دافغان بزگرو ديرش بيليونه افغانۍ (يو بيليون امريکايي ډالره، ۱۹۷۸) پور پرې کړ (Glukhoded, 1978)[۲۰]. مشهور هندي کمونست مکرجى Mukherjee په ۱۹۷۸ کال کې دا پور ۷۲۲ ميليون افغانۍ (ځلير يشت ميليونه امريکايي ډالره) ښودلى دى[۲۱].

* لومړي قوت دولور او واده په هکله فرمان د ۱۹۷۸ په اکتوبر کې صادر کړ[۲۲]؛

* او د دى قوت بل فرمان بې ځمکو اولږ ځمکو بزگروته د شخصى ځمکو دوړيا ويش آتم فرمان و[۲۳]. دې فرمان په هيواد کې د شپږ ميليون جريبه ځمکې (۱،۲ ميليون هکتاره) د ضبط او توزيع او برسيره پر ۵،۲-۲ ميليون کوچيانو يې د . . . . ۶۳۰ بې ځمکو اولږ ځمکو کورنيو اټکل کړى و. خود خلق- پرچم حکومت يوازې او يوازې . . . . ۳۳۰ هکتاره ځمکه ضبط او لدې ځمکې نه يې يوازې . . . ۲۸۷ هکتاره ځمکه هغه هم په يوازې . . . ۲۹۶ بزگرو وويشله (Mukherjee, Glukhoded)[۲٤].

نو ويلاى شو، داخو دزړو طبقاتي مناسباتو (طبقاتي گټې -Class In terest) دله منځه وړلو، دخلکو په اجتماعي ژوند کې دلومړي قوت لاسوهنو (Halliday, 1988) Conflect between State and Tribes[۲۵] او له اسلام سرد، چې دخلکو په اجتماعي ژوند کې ببخښن نفوذ لرى، دلومړى قوت بې پروا برخورد او دښمني (Shahrani, 1984)[۲۶] ود چې خلک يې په لوى لاس دلومړي قوت په ضد، هغه هم د دويم قوت اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم درهبرۍ لاندې، دملي قيام په بنيه وسله وال او راپورته کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په زغرده ویلاي شو چې، په افغانستان کې د ۱۹۷۰ لسیزې په پاي کې د دولت په ضد دلومړي قوت پوځي عمل ولسي بنسټ نه درلود. خوله پاسه د(Trimberger, 1978) دطرح شوي انقلاب له ماډل سره دلومړي قوت (خلق-پرچم) د ۱۹۷۸ کال پوځي عمل پیاوړي ورته والي او دخپلو غلطو تکتیکونو له مخې چې د دې قوت انقلابي پروګرامونه یې ناکام کړل، فوق العاده توپیر لري[۲۷].

په ۱۹۸۰ کې دې ګوند له مجاهدینو سره ملي روغه جوړه اعلان کړه. په ایډیالوژیک لحاظ یې دطبقاتي مبارزې په بنسټ سوسیالست پروګرام شاته واچاوه او له ۱۹۷۸ راهیسې یې خپل ټول صادر شوي فرمانونه بېرته واخیستل. دې قوت په ۱۹۸۸ کال کې له افغانستان څخه دروسانو دوتلو نه وروسته تر ۱۹۹۲ کال پورې ځانته د «وطن ګوند» نوم ورکړ او په یوازې ځان یې د مجاهدینو دسخت پوځي یرغل سره سره ځان ژوندی وساته.

دهمدې قوت په وجود کې وچې، دشوروي اتحاد امپراطوري له خپل ایډیالوژیک سنګر کمونیزم سره یو ځای له پښو ولوېده. له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته په ۹۲-۱۹۸۸ دوره کې دې قوت په افغانستان کې دریم قوت ته ورته سیاسي لار ونیوه.

۲-دویم قوت، دانقلاب تیوري او عمل:

په عمومي توګه په عربو کې له اتلسمې[۲۸] او په افغانستان کې دنولسمې پېړۍ له پایه[۲۹] دوهابیزم ظهور او عروج، په شلمه پېړۍ کې دپنځمې پیړۍ ملایانو ظهور، بیا په ۷۰-۱۹۶۰ لسیزو کې داخوان المسلمین نړیوالې ودې او پیوستون[۳۰] په سیمه او نړۍ کې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم ایډیالوژیک او تشکیلاتي حضور او نفوذ پیل کړ.

په نړیوال کچ په لسمه پیړۍ کې له الموارد ي(Al-Mawardi) نه، په ۱۹۸۰ لسیزه کې تر امام خمیني پورې زیات شمیر دیني پوهانو په اسلامي حکومت او ددې حکومت دحکمرانانو په توګه په دیني عالمانو (Ulema) ټینګار کړیدي(Khomeini, 1981)،[۳۱]. مشهور ایراني راډیکال اسلامي پوه علی شریعتي په اسلامي حکومت کې دعلماو له حکمران موقف سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفت ښودلی دی(Akhavi, S 1982) [۳۲].

اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم حاکميت په اسلامي نظام کې په خداي (ج) پورې تړلی ګڼي او شريعت يو داسې الهي قانون بولي چې د خلکو په واسطه بدليداي نشي. اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم اسلامي دولت يو ايډيالوژيک او د نړۍ د ټولو مسلمانانو شريک دولت بولي (وګورئ احدی ۱۹۹۱) [۳۳].

د اسلامي دولت دنده په اسلامي بنسټونو د ټولنې جوړول او اسلامي قلمرو ته پراختيا ورکول دي. اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم د نړۍ د ټولو مسلمانانو يووالی او دجهاد او تورې په زور يو داسې نړيوال اسلامي دولت غواړي چې په ايډيالوژيک بنسټ ولاړ وي نه په نژاد او مليت. حاکميت پدې دولت کې د خدای په لاس کې دی. يعنې ټول دولتي اداری سيستم د خداي په قانون، شرعې، چليږي. اسلامي بنسټپالنه پدې عقيده هم ده چې د اسلامی دولت تأسيس يوازې او يوازې د اسلام د عملي کيدو لپاره دی او بس.

د اسلامي دولت ټولواک Chief Executive (امير، خليفه، امام) چې په اسلامي دولت کې له ټولو نه زيات مقتدر او د زيات واک خاوند دی بايد نروي نه ښځه [۳٤].

د مولانا ابو الاعلی مودودی په خلاف، ايت الله خميني د اسلامي دولت مشر په شرعې او نورو چارو باندې په پوهېدلو مکلف ګڼي. امام خميني او مودودی دواړه «اجتهاد» او د «شرعې بشپړ تطبيق» د اسلامي دولت د مشرۍ دوه بنسټيز شرطونه او حتمي دندې ګڼي. پداسې حال کې چې سيد قطب او مودوی د اسلامي دولت د مشر د انتخاب خبره د خلکو خوښې ته پرېږدی؛ خميني د ممتازو علماو له خوا د هغه په ټاکلو ټينګار کوي.

په هر حال، نه قطب، نه مودودي او نه خميني يوهم د موکراسي د خلکو د حاکميت د اصل په توګه (Sovereignty of the people) نه مني (Binder, 1988, Fischer, 1983) [۳۵].

شريعت (Sharia) او فقهې (Islamic Jurisprudence) ته په زيات اهميت ورکولو سره سره، بيا هم نه خميني او نه قطب، يوه هم، د اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت په قضائیه سیستم (Judiciary) رښا نده اچولې (Adam, 1983)[۳٦]. خو، داسلامي دولت د «تولواک» اود «قضائیه سیستم» په اهمیت باندې داسلام په ټینګار، خمیني اسلام یو متمایز نظام ښيي. خمیني وایي چې، «عدالت» اسلامي فقهاو ته یو فوق العاده واک ورکوي. په هر حال، سره لدې چې سني بنسټپالو اسلامي پوهانو او متفکرینو قضايي سیستم ته ډیر پام ندی اړولی، خو دیوه قانون په توګه د شرعي بشپړ انفاذ داسلامي بنسټپالني اوراډیکالیزم ډېرهستره سیاسي غوښتنه ده[۳۷].

له ملي جریان او نشنلیزم سره په مخالفت کې اسلامي بسټپالنه او راډیکالیزم یوه خوله ده. وایي چې نژادي - قومي سرحدات سیاسي ارزښت نلري. یوازې دیني اختلافات دي چې د مسلمان او غیر مسلمان په منځ کې رسمیت لري (Pipes, 1983)[۳۸].

اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم له نشنلیزم سره نه یوازې دیوه نړیوال اسلامي سیاسي سیستم د نه منلو په سر وران دي، بلکې دابنسټپالنه نشنلیزم په سیکولریزم هم تورن کوي (Eposito, 1983, Sivan, 1985, Piscatori 1986)[۳۹].

او بالاخره اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم له نشنلیزم Nationalism ، نوې کوني Modernization اوسیکولریزم Secularism ، دریو واړو سره کلک دښمن دي[٤٠].

خو په افغانستان کې:

اسلام دخپل ظهور څخه تر ۹۲-۱۹٦٤ پورې په سیاسي قدرت کې دونډې او په افغان ټولنه کې له ښتو سیاسي، اجتماعي او کلتوري واقعیتونو پښتونولي، پښتنانه او افغان نشنلیزم دریو واړو سره دسیاسي ګوزارې او جوړښت ښېل ښېل پړاوونه وهلي دي. خو، په عمومي توګه تر ۱۹٦٤، په تیره بیا تر ۱۹۷۸ پورې، اسلام په افغان ټولنه کې له دولتي سیستم نه آزاد دقدرت دیوې اجتماعي ستنې په توګه دخپل تصوف، په دولت او ټولنه، دواړو، کې د قدرت دسیاسي او اجتماعي ستنې په توګه دخپل مذهب او دحنفي فقهې په بنسټ د ولاړو دریو ګونو شرعي محکمو (قضائیه قوه Judiciary) په بڼه کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان دولت کې دخپلې سیاسي ستنې په درولو اکتفا کړې وه[٤١].

دقدرت همدې درې گونو ستنو اسلام ته په افغانستان کې معتدله (Moderate) بڼه ورکړې وه. همدې اعتدال، اسلام په افغانستان کې له افغان نشنلیزم سره په سیاسي او ان په ځینو برخو کې په عقیدوي جوړښت کې راوستی و[٤٢]. په حقیقت کې همدې جوړښت په معاصر افغانستان کې، دسیاسي قدرت یو عنعنوي مثلث (Executive, Judiciary, Legislature) Triangle of Political Power منځ ته راوستی و[٤٣]. په ١٩٦٤ کې ددموکراسۍ دلسیزې په پیل سره، اسلام په افغان سیاست کې خپل پورتنی سیاسي موقف دځان لپاره کم وباله؛ له تیوریکي پلوه له ١٩٦٤ او په عملي لحاظ له ١٩٧٨ نه، اسلام په سیاسي لحاظ راډیکال او په عقیدوي لحاظ بنسټپال شو[٤٤].

په همدې بنسټ یې په افغان سیاسي ډگر کې دسیاسي «دویم قوت» په توگه په هېواد کې دسیاسي «لومړي قوت» کمونستي راډیکالیزم او سیاسي «درېیم قوت» افغان نشنلیزم په ضد دمخالفت مورچل جوړه کړه.

په ٧٩-١٩٧٨ کې دې اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم په افغانستان باندې دروسانو دپوځي یرغل څخه په استفادې غټې پوځي - مالي امکانات لاس ته وروړل. په ١٩٩٢ کال یې دسیاسي قدرت په نیولو د سیاسي قدرت نوموړی افغان عنعنوي مثلث مات او په افغانستان کې یې د افغان نشنلیزم په لاس جوړه شوې څو سوه کلنه سیاسي دستگاه ورانه کړه.

په اسلامي دولت کې د «دیني علماو» او «اسلامي سخت دریځو» په حاکم رول باندې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم دعملي تینگار له مخې په ٩٧-١٩٩٢ دوره کې په کابل کې له طالبانو نه مخکې درباني - حکمتیار د ١٩٩٧ کال دگډ حکومت غټې پوستونه نه یوازې داچې په نژادي بنسټ ویشل شوي وو او تاجکو ان دپښنور د ١٩٩٢ کال داپریل د ٢٤ نېټې دتړون[٤٤*] په بنسټ دقوماندان مسعود دشورای نظار او رباني دجمعیت له لارې دجمهوري ریاست، ددفاع، بهرنیو او کورنیو چارو دوزارتونو په شمول نور مهم او غټ دولتي پوستونه خپل کړل، په سلو کې ٢، ٨٥ دا پوستونه اسلامي سخت دریځو او پاتې په اصطلاح منځ مهالو او نورو تنظیمونو ته ورکړل شوي وو (دواک

(c) ketabton.com: The Digital Library

فونډېشن Wak Foundation for Afghanistan (WFA) څېړنه)[٤٥].

په افغانستان کې ددويم سياسي قوت په توګه اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم داجتماعي، اقتصادي، کلتوري اوسياسي ژوند په ټولو اړخونو کې دنړيوالې اسلامي بنسټپالنې په لارو روان دی. په افغان بنسټپالو - اخوانيانو کې حکمتيار، چې دګوند ډېر کار کوونکي يې دده په ګډون دسيکولر لوړو تحصيلاتي موسسو زده کړي او فارغان دي، هم داسلامي حکومت په راس کې داسلامي علماو (ملايانو) سره جوړندي. حکمتيار له يوې خوا ددموکراسۍ او علماو رول ردوي. خو، له بلې خوا، انتخابات او په چارو کې دخلکو ګډون mass participation مني[٤٦].

حکمتيار په ١٩٨٩ کال کې داسلامي نړيوال حکومت دجوړېدو دلومړي ګام په توګه دپاکستان او افغانستان ترمنځ ديو کانفدرېشن (Confederation) دجوړېدو وړانديز وکړ[٤٧].

خالص او ملګري ملايان يې هم داسلامي حکومت په راس کې دملايانو په تېره ولاړ دي. رباني او سياف پدې هکله څه غوڅ دريځ نه دی ښودلی. خو، اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم دطالبانو په بڼه کې په افغانستان کې يوازې او يوازې ملايان داسلامي دولت ټولواک ټولی ګڼي او بس.

له ١٩٩٢ کال نه وړاندې دالهي قانون په توګه دشرعې په انفاذ باندې دافغان بنسټپالو او سخت دريځو ټينګار ځکه بې ځايه و چې داقانون دافغان دولتونو له خوا نافذ و. خو، له ١٩٩٢ نه راپدې خوا، سياسي قدرت ته په رسېدو، داسخت دريځي ددې قانون دانفاذ په يوه داسې وچه بڼه اخته دي چې ورځ په ورځ دټولنې او ددې قانون ترمنځ واټن زياتيږي.

دادی دطالبانو په دولتي ډوله تشکيل کې ددينې علماو په حاکم رول باندې داسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم دعملي ټينګار له مخې ددينې علماو (ملايانو) فيصدي څېړو[٤٨].

لومړی، له ١٩٩٥ نه مخکې:

- په پنځه کسيزه او چته شورا (Inner Shura) کې ټول ملايان، سل په سلو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

-په مرکزي يوولس کسيزه شورا (Central Shura) کې نهه تنه ملايان، ۸۲ په سلو کې.

-په پنځو تنو واليانو کې ټول ملايان، سل په سلو کې.

نو په مجموعي توګه د طالبانو د اسلامي تحريک د مشر ملا محمد عمر په ګډون په ټوله دوه ويشت کسيزه رهبرۍ کې د ديني عالمانو (ملايانو) سلواله (فيصدي)، ۹۱ کيږي [*۴۸].

دويم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته [*۴۸]:

داسلامي امارت دامير المؤمنين په توګه د ملامحمد عمر نه وروسته:

- داسلامي دولت د رياست او صدارت د ګډې رهبرۍ په اوه کسيزه شورا کې د ديني علماو (ملايانو) سلواله، سل په سلو کې.

- په صدارت پورې په تړلو نهو سترو دفترونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.

-داسلامي دولت د اداري رياست په پنځو غټو پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.

- د کابل ولايت په څلورو غټو ولايتي پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.

- په اوو ولايتونو کې اوه واړه واليان ملا يان دي، سل په سلو کې.

- د بهرنيو چارو وزارت کې دا سلواله تيته ده. پرته له وزير نه چې ملا دی، پنځه غټې ځانګې غير ملايانو ته ور کړل شوې وې (۱۹۹۸).

-په اجرائيه قوه (کابينه) کې:

د افغانستان بانک، کابل ښاروالۍ، او د دولتي استخباراتو د رئيسانو په ګډون يوويشتو وزارتي پوستونو کې دا سلواله په سلو کې سل ده.

نو په زغرده ويلاي شو چې اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم د طالبانو په وجود کې ټوله دولتي دستګاه په خپل لاس کې نيولې او ملايان يې د اقتصادي، اجتماعي، سياسي او کلتوري بنسټونو په راس کې درولي دي.

ليدل کيږي چې په ۹۹-۱۹۹۲ دوره کې د رباني -حکمتيار او طالبانو په وجود کې د دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم، دولتي تشکيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بشپړ اخواني، اخواني - نژادي،نژادي او ملايي تشکيل دی.

ددويم قوت بالقوه ماتې:

دريم قوت په بالقوه ډول اوس څه برياڵی خو، په بالفعل ډول ښه مات او دويم قوت په بالفعل ډول ښه برياڵی خو په بالقوه ډول څه مات او د دې ماتې عوامل په لاندې ډول دي:

* په اسلامي بنسټپال کلتور باندې د ملي کلتور د بدلولو هڅې ، د ملي ثقافت او کلتوري شتمنيو لوټ تالان، وهابي لامذهبي تشدد او لاس اچونې، اخواني سخت دريځي او د عقايدو تفتيش، ډېر و چ ملايي سني مذهبي تعصب، په جوماتونو کې د حاضرۍ اچول او په ديني مدرسو باندې د عقلي او سيکولر ښوونځيو او پوهنځيو بدلول، اجباري ږيره، د ښځو د کار او زده کړې مخنيوی او په پای کې د خلکو په اجتماعي - کلتوري ژوند کې په نورو ورته لاسوهنو سره، اسلامي بنسټپالنه لګيا ده په عام ډول افغان ملي کلتور او په ځانګړي ډول د پښتونولۍ يو داسې محافظه کار اجتماعي - سياسي نظام چې لا يې هم، د دين په ګډون، د ژوند په ځينو کلتوري - سياسي برخو کې د بلې ايډيالوژۍ برلاسي نه منلې (٤٩) په خپل ضد راپاروي.

* په زوره د دولتي - شخصي ځمکو په خپلولو سره په يوه لږ وخت (٩٧-١٩٧٨) کې د يوه نوي قوماندان - فيوډال د منځ ته راغلي قشر په وړاندې د خلکو کرکه.

* له پيل پيل، ١٩٩٢ نه ، د پېښور د تړون په بنسټ، په افغانستان کې د اسلامي دولت د مشر په توګه د يو تاجک تاکل او بيا په دويم پړاو کې په طالبانو پسې د پښتنو د تړلو ډېپ تړول او تړول اسلامي بنسټپالنې ته وتلی دی؛

* په هيواد کې د لومړي قوت د ماتې نه وروسته د سياسي زعامت د خلا په ډکولو کې د دويم قوت پاتې راتلل.

* سياسي استقلال، ملي واکمني ، د خاورې بشپړتيا او ملي اقتصاد ته ارزښت نه ورکول او په قومي - نژادي حوزو باندې د يوه موټي هيواد د ويش پړه په لومړي قوت، کمونستي راډيکاليزم، برسيره په دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې هم راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

ددرېیم قوت تیوري:

نه یوازې دا چې، درېیم قوت دخپلې غیر انقلابي طبعې له امله دعمل کومه انقلابي تیوري نلری، په افغانستان کې دیوه بشپړ درېیم قوت دنشتوالي له کبله ددې قوت دریفورم کومه واحده تیوري هم په لاس کې نشته. دتیوری دانشتوالی په سیمه ییزاو نړیوال کچ څه چې په ملي کچ هم دنشنلیزم دخام پخلي او یا نه پخلي او نه تبلور نتیجه ده. دناپییلو هېوادونو نړیوال غورځنګ اودسوسیال دموکراتانو نړیوال پیوستون په نړیوال کچ یو داسې سیاسي- ایډیالوژیک پیوستون منځ ته ندی راوستی چې په سیمه ییز کچ ورته سیاسي قوتونه وزېږوي.

په افغانستان کې هم درېیم قوت په یوه بشپړ ګوندي- سیاسي او ایډیالوژیک، غیر دولتي بڼه کې وجود نلري. ددموکراسۍ په لسیزه کې لکه چې مخکې وویل شول دریم قوت یوازی د «افغان ملت» او «مساوات» په بڼو کې په ډیر کمزوری ایډیالوژیک او سازماني ډول منځ ته راغی. خو هغه هم دلومړي (۹۲-۱۹٦٤) او دویم قوت (۹۹-۱۹٦٤) دواړو له خوا وتکېده.

په دولتي بڼه کې نشنلیزم په دولسمه پېړۍ کې په خپل سیاسي- بشپړ تیا یي لومړي پړاو کې دلومړي پښتانه نشنلیزم، په اتلسمه پېړۍ کې ددویم پښتانه نشنلیزم په بڼه کې او دافغان نشنلیزم په خپل دریم بشپړ تیايي پړاو کې دننني دریم غیر دولتي نیمګړي دریم قوت مندمات کړیدی. دافغان نشنلیزم په لاس جوړ افغان دولت هم په نړیوالو سیاسي کتارونو کې په یوه دریم کتار کې په پاتې کېدو، مثلاً دناپیلو هیوادونو دیوه مؤسس غړي په توګه، پخپله دیوه دریم قوت حیثیت خپل کړی و. نو، که ننني دریم قوت هوښیاروي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

يكارده دافغانستان دنننۍ «سياسي جغرافيې»، «دولت» او «ټولنې» دجوړوونکي افغان نشنليزم څو سوه کلنه تاريخي تجربه خپل نتني سياسي جريان ته دحقانيت او مشروعيت سياسي سابقه او ددې سابقې په بنسټ، په افغاني هويت د دولت او ټولنې دفزيکي او معنوي بيا رغونې کار خپل سياسي حق وګڼي.

داخو له ۱۹۶۰ لسيزې څخه مخکې ؤ چې، په افغانستان کې دلومړي، دويم او دريم قوت دجوړيدو «ايډيالوژيک» بنسټونه منځ ته راغلل. خو په نومړې لسيزه کې دخامې دموکراسۍ راتګ ددې درې واړو قوتونو لپاره خام «عملي» بنسټ جوړ کړ. لومړی، لومړي قوت دکمونستي راډيکاليزم د دکتاتورۍ او ترور دنظام په توګه د دموکراسۍ له راتګ څخه په څوارلسو کلونو کې، او د دويم ځل لپاره دويم قوت، داسلامي بنسټپالنې دمذهبي دکتاتورۍ او تروريزم ديوه نظام په توګه د دموکراسۍ له نومړي راتګ څخه په ۲۸ کلونو کې سياسي قدرت ته په رسېدو، دخپلو انقلابي تيوريو دعمل ناکامه مظاهره وکړه.

په افغانستان کې دنتني دريم سياسي قوت په بڼه کې دملي جريان تيوري په نورو ځانګړتياو برسيره، د «سياسي استقلال» او «ملي حاکميت» په دوو ډيرو مهمو بنسټونو له کمونستي او اسلامي راډيکاليزم څخه بيلېږي:

* «سياسي استقلال» دملي جريان يو داسې ملي ارزښت دی[۵۰] چې داجريان پخپلو کې ددوو سره ورانو «استعماري» نظامونو، کيڼ کمونستي او ښي اسلامي راډيکاليزم نه ديوه «خپلواک» نظام په توګه بيلوي؛

* «ملي حاکميت» په يوه ملي جريان کې يو داسې بل بنسټيز ارزښت دی چې دخداي (ج) له حاکميت نه وروسته دخلکو دمسلم حق په توګه دهغه منل[۵۱] نه يوازې ملي جريان دکمونستي او اسلامي راډيکاليزم د ترور او دکتاتورۍ له دوو نظامونو نه بيلوي، هغه ته يوه دموکراتيکه پيژندنه هم ورکوي؛

* دموکراسي، پارلماني سيستم او انتخابات، دسياسي ګوندونو تعدد، دبيان، عقيدې او عبادت آزادي[۵۲] دملي حاکميت عملي چارې دي چې ملي جريان ته دنتني دريم قوت په بڼه کې ملي اعتبار او مشروعيت ورکوي؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

* افغانستان د یو خپلواک، افغان او اسلامي هیواد په توګه او د افغانستان دولت چې د بنسټ ډبره یې اعلیحضرت احمد شاه بابا ایښودې ده، یو «افغان» دولت منل [53] د ملي جریان نورې بنسټیزې نښې او غوښتنې دي.

* برسېره په دې، د دولت «افغاني» هویت ته په احترام سره په افغان سیاست کې، په هره سطحه چې وي، پرته له قومي، ژبني، مذهبي او سیمه ییز توپیر څخه د ټولو قومونو برخه اخیستل او د هغوی د حقوقو خوندي ساتل، د دریم قوت نورې غوښتنې دي [54].

په افغانستان کې د یو موټي دریم قوت د نشتوالي له امله نشي کیدای د دې قوت بشپړه تیوري توضیح شي. خو، له ۱۹٦٤ څخه، د دې قوت د جوړوونکو توکو توضیح او تشریح به د لومړي قوت د ماتېدو (۱۹۹۲) نه وروسته، په هېواد کې د ذعامت د راغلې ننني سیاسي خلا د ډکولو لپاره د دې قوت بالقوه او بالفعل استعداد څه ناڅه روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دريم قوت جوړوونکي توکي

۱-افغان ملت:

افغان سوسيال دموکرات گوند (افغان ملت) Afghan Social Democratic Party (Afghan Mellat) د۱۹٦٦ کال د مارچ په اتمه نېټه منځ ته راغی[۵۵]. ددې گوند ډېر مهم او ستراتېژيک شعار « يوموټی، پرمختللی، او لوی افغانستان »[٥٦] ؤ. دا گوند چې دلوی ښنبتن د حاکميت نه وروسته د ملت په حاکميت عقيده لري[۵۷] دسياسي دموکراسی، پارلماني سيستم او انتخاباتو غوښتونکی دی[۵۸]. په عمومي ډول ددې گوند اساسي سياسي او اقتصادي غوښتنې د دموکراسۍ دلسيزې نه راواخله تر ۱۹۷۸ کال پورې « لوی افغانستان » او « سوسيال دموکراسي »[۵۹] وه.

افغان ملت د دموکراسۍ دلسيزې د دريم قوت يوازينی ژوندی پاتې شوی سياسي جريان دی. د دريم قوت دې جريان تر ۱۹۷۸ کال پورې د افغانستان په ښاري او کليوالي نفوس کې څه ناڅه ايډيالوژيک جلب وجذب وکړ. په دې لسيزه کې په افغانستان کې د دريم قوت مورچل همدې گوند ونيوه.

دلوی افغانستان د ډېرې درندې ملي غوښتنې په پرتله ددې گوند سازماني او تشکيلاتي نظم او ضبط، چې تر ننه ددې گوند بنسټيزه ستونزه ده، ډېر کمزوری ؤ. په دې برسيره، د يوې عاملې رهبرۍ نشتوالی او کورنۍ ډلبازۍ ددې گوند دسياسي او تشکيلاتي پرمختگ نور اساسي خنډونه دي.

دافغان ملت د « لوی افغانستان » ملي غوښتنه که په افغانستان کې دشلمې پېړۍ په دويمه نيمايي کې دخلکو دتاوده هرکلي سره مخامخ شوه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه سیمه ییز کچ یې په افغانستان کې ددریم قوت دې اساسي توکي ته ستراتېژیکی ستونزې وزېږولې اوداګوند یې د پخواني شوروي اتحاد، ایران او په تېره بیا د پاکستان په دښمنۍ ککړ کړ. په ۱۹۸۰ کال کې ددې ګوند دیوه مشر له خوا په نوي ډهلي کې، دکابل حکومت په وړاندې دیوه جلا وطن حکومت دجوړېدو خبرې داګوند لاد پاکستان په دښمنۍ واړاوه.

ددې ګوند نشراتي اورګان افغان ملت د ۱۹٦۹ کال دجون دمیاشتې په خپله دریمه ګڼه کې له شوروي اتحاد نه د «پنجده» سیمه بېرته وغوښتنه [٦٠]. په ۱۹٦٦ کال کې دې ګوند د «آزاد پښتونستان» غوښتنه وکړه [*٦٠]. سره لدې چې «لوی افغانستان» او «آزاد پښتونستان» دوه نامترادف سیاسي واقعیتونه دي خوبیاهم ددموکراسۍ په لسیزه کې «افغان ملت» ددرېیم قوت په توګه دلوی افغانستان غږ پورته کړ. بنایي د «پښتونستان مسئله» په هغه دوره کې دافغانستان ددولت اوافغان ملت ګډ غږو. خو، «لوی افغانستان» یوازې د «افغان ملت» غوښتنه وه.

«افغان ملت» پدې اړه په ۷۸-۱۹۷۳ دوره کې غلی پاتې شو. له ۱۹۷۸ نه را وروسته دپښتونستان مسئله نور ددې ګوند دسترو سیاسي غوښتنو په سرلیکونو کې رانغله. دافغان ملت دګوند د۱۹۹۷ کال خپرې شوې مرامنامې دپښتونستان مسئلې ته په دې ډول ګوته نیولې ده: «دسیمې دهېوادونو ځینې سرحدونه داروپایي استعمار دلاسوهنې په اثر متضرر شویدي اوپدې اساس په دې سیمه کې دځینو هیوادونو ترمنځ اساسي اختلافات شته دي [٦١]. په هرحال، دپښتونستان دمسئلې په سرله دې ګوند سره دپاکستان تاو تریخوالي هم په خپل وار په افغانستان کې ددریم قوت مورچل ورانه کړې ده.

دا دریم قوت برسبره پر افغانستان، دلته په پاکستان کې هم له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا تر همدا ننه دډېر سخت سیاسي ، اقتصادي فشار لاندې راغلی دی. ددې ګوند ډیر مهم غړي زنداني، اعدام، ورک او ووژل شول. دې کار په افغانستان کې داسلامي بنسټپالنې دپیاوړي کېدو او دملي جریان له کمزوري کېدو سره ډېره مرسته وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۸۲ کال کې دې ګوند دافغان بحران دحل لپاره دملي متحدې جبهې دجوړېدو وړانديز وکړ [٦٢].

په ۱۹۸۷ کال کې ؤ چې، دې قوت دافغانستان دمسئلې دسياسي حل بديل وړاندې کړ [٦٣]. په ۱۹۸۹ کال کې يې دپاکستان په لاس دافغان بنسټپالو جوړ موقت ائتلافي حکومت يو غير ملي او ګوډاګي حکومت وباله [٦٤]. داکار په هغه وخت کې داسلامي سخت دريځو دسخت عکس العمل سره مخامخ شو.

دمجاهدينو دراولپنډۍ دموقت ائتلافي حکومت په ترديد کې دافغان ملت له خوا دخپرې شوې رسمي اعلاميې په ځواب کې دګلبدين حکمتيار دحزب اسلامي نشراتي اورګان «شهادت» په شديد الحنه اخطار [٦٥] دافغان ملت اوحزب اسلامي ترمنځ توده مطبوعاتي جګړه ونښته [٦٦]. دې مسئلې په هغه وخت کې افغان ملت له سختو امنيتي ستونزو سره مخ کړ.

دکينو او ښيو افراطي قوتونو په ضد ددې ګوند فرهنګي مبارزې اوتبليغاتو ددرېيم قوت ديوبالقوه موقف غږ لړ ترلړه ژوندی وساته. په ۱۹۸۸ کال کې دافغان ملت دګوند نشراتي اورګان «افغان ملت» په خپلو دولسمه، ديارلسمه اوڅوارلسمه ګڼو کې [٦٧] ددرېيم قوت دواقعيت په هکله ځنې يادونې وکړې چې داسلامي بنسټپالو او سخت دريځو له سخت عکس العمل سره مخ شوې. دهغه وخت دمجاهدينو د موقت ائتلافي حکومت نشراتي اورګان د «سباوون زېري» دافغان ملت جريدې دنومړې ليکنې په ځواب کې درېيم قوت په ډېر شدت وغانده [٦٨]. په درېيم قوت دافغان ملت دګوند اودراولپنډۍ دمجاهدينو دموقت ائتلافي حکومت ترمنځ هم يوه تونده مطبوعاتي جګړه ونښته. [٦٩]

له کمونستي اواسلامي راډيکاليزم اوبنسټپالنې سره دسياسي اوکلتوري لاس اچولو دتجربو له مخې نن سبا داګوند په افغانستان کې ددرېيم قوت د جوړېدو بالفعل نه، خو، يوځه ناځه بالقوه استعداد ګڼل کېدای شي.

په ټولنه کې ددې ګوند ايډيالوژيک نفوذ، دتشکيلاتي اوسازماني کړيو او ګوندي کدرونو شته والي په يوه بالفعل قوت باندې ددې ګوند دبدلېدو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاملرنې وړ بالقوه انرژي ده.

داگوند دګوندي مرکو، جرګه ګیو، جرګو اود تشکیلاتي ارتباط دسره نښتو کړیو له لارې له ښاري اوکلیوالي نفوس سره تړلی دی. د تېرو درې دېرش کلونو راهیسې دې ګوند په پښتنو سیمو کې ډېر جلب اوجذب کړی دی. دې ګوند په ۱۹۸۸ کال کې په غیر رسمي ډول دخپلو غړو شمېر اوه دېرش زره تنه وښود(۷۰). خو داعدد ددې ګوند دغړو اصلي شمار نشي ښودلای. په پېښور کې ددې ګوند د ۱۹۹۰ او ۱۹۹۵ کلونو په دوو ګوندي کنګرو کې دمتناسبې نمایندګۍ داصل له مخې دهرو لسو ګډون کوونکو کدري غړو په سر دیوه تن په ګډون دنومړو کلونو په کنګرو کې په ترتیب سره ۳۹۰(۷۱) او نژدې ۳۰۲(۷۲) ګوندي کدرونو ګډون کړي وو. خو دا ارقام بیاهم ددې ګوند دغړو رښتینی شمېر نه ښیي.

سره لدې چې نننی غربي ډوله ګوندي دموکراسۍ ددې ګوند پروني شرقي ډوله تشکیلاتي سیستم لاسست او خوزولی، بیاهم دښتو تشکیلاتي کړیو اوددې کړیو له لارې دګوند اوخلکو ترمنځ څه ناڅه جوړه ارتباطي شبکه دنني درېیم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې له سره نه لیدل کېږي. ددې ګوند تشکیلاتي او سازماني شبکې ته نوې ساه ورکول او باهم له بېخ اوبنسټه دیوه وسپنیز تشکیلاتي او سازماني جوړښت منځ ته راوستل نه یوازې ددې ګوند، بلکې ددرېیم قوت دجوړېدو لپاره ارزښت لري.

۲-یوه ایډیالوژیکه هسته:

ددرېیم قوت په بیخ او بنسټ کې به دیوې ایډیالوژیکې - سازماني هستې شته والی، په یوه سره اوبدلی سیاسي - پوځي قوت باندې ددرېیم قوت په بدلولو برسېره، ددې قوت درښتیني بالفعل استعداد ضمانت هم وکړي.

درېیم قوت کېدای شي دشکل له مخې یوه ائتلافي بنه ولري. خو، دماهیت له مخې باید یو ایډیالوژیک قوت وي. دیوه ایډیالوژیک نظام دنشتوالي په صورت کې به ددې قوت مهم جوړوونکي توکي په پوچو کارتوسو بدلېږي. بیا به داسلامي پښتنوالي اوسخت درېځو دراغورځولو له پاره ددرېیم قوت بدیل ډومره کمزوری شي چې بیا رغونه به یې دمشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پرزور بحران سره مخ وي.

يو پېياوړي او له سره په يوه سازماني بنسټ سنبال افغان ملت کېداى شي ديوه بالفعل درېيم قوت دايډيالوژيکي سازماني هستې کار ورکړي. د درېيم قوت په ټولو جوړوونکو بالقوه سياسي توکو کې افغان ملت دمبارزې د درې ډېرش کلنې تشکيلاتي، سياسي او ايډيالوژيکي سابقې له مخې د دې دندې يو مناسب توکى دى.

افغان ملت په افغان بحران کې د درېيم قوت د جوړوونکو له ټنتيو توکو سره ان له پرون او آبل پرون نه اشنا پاتې شوى دى. افغان ملت له هرچانه مخکې دافغان بحران دحل لپاره د درېيم قوت د جوړېدو وړانديز کړيدى. افغان ملت تل له باچا او پير سره ښه رابطه درلودلې او په افغان بحران کې يې دلويې جرګې اوباچارول تائيد کړى دى. داخو افغان ملت و چې له روسي پوځ او په کابل کې يې دخلق - پرچم له حکومت سره دجګړې دپيل په کلونو کې د پير محاذ ته پوځي او تشکيلاتي اوږه ورکړه. پير ښايي داواقعيت هيڅکله له ياده ونه باسي. د درېيم قوت د جوړېدو په لاره کې به د پير دروحاني او ديوه موټي افغان ملت دسازماني - ايډيالوژيک قوتونو التقاطي هلې ځلې په هرحال د درېيم قوت په ګټه تمامې شي. خو، ديوه شيندلي ټنني افغان ملت په صورت کې به دا ګټه يوازې دمحاذ وي.

افغان ملت لومړى په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې، بيا په ۹۲-۱۹۷۸ او بيا آن ترننه پورې دباچا په ضد کوم سياسي فعاليت نه دى کړى. په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې دافغان ملت مبارزه دوخت دحکومتونو په ضد وه. نو باچا ښايي ديو بالفعل درېيم قوت په جوړېدو کې دافغان ملت په اهميت او افغان ملت ته دخپل ضرورت واقعيت درک کړى وي. باچا بايد په خپل وجود کې د درېيم قوت دجوړيدو په اهميت، بيا ديوه سازماني - ايډيالوژيک قوت په توګه د دې قوت دجوړېدو په ضرورت او اهميت او بيا هم افغان ملت ته د دې سازماني او ايډيالوژيکي جوړونې د دندې دور سپارلو په ضرورت پوه وي.

PROPERTY ACKU 8238

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-د درېيم قوت د تصوف اړخ

پېر:

تصوف په افغانستان کې د اسلام د ټولنيزې ستنې رول لوبولی دی[۷۳].
د تصوف د نقشبنديه او قادريه دوه پياوړې څانګې په افغانستان کې د پېړيو پېړيو راهيسې له دولتي رسمي موسساتو نه آزادې خوپياوړی ولسي موقف لري. همدې پياوړتيا افغان دولتونه درولي او غورځولي دي. په ۱۹۲۹ کې د شاه امان الله د دولت په غورځولو، او ورپسې د سقاو د زوي او محمد نادر خان (۳۳-۱۹۲۹) د حکومتونو په درولو کې د نقشبنديه طريقې د مشر حضرت شوربازار (مجددي) د فتوې ګانو لاس و[۷٤].
دولتونو په ټولنه کې د روحانيت د بېخڅن نفوذ له مخې هغوی ته د مهمو دولتي پوستونو په ورکولو د هغوی ننګه تر لاسه کوله. د دموکراسۍ د لسيزې نه مخکې د باچا په سلطنت کې روحاني کورنيو، مشرانو او ساداتو په سلو کې ٤، ١٦او پدې لسيزه (۷۳-١٩٦٤) کې په سلو کې ۳، ۳ غټ دولتي پوستونه اخيستي وو[۷۵].
د افغانستان د ملي اسلامي محاذ National Islamic Front of Afghanistan د مشر پير سيد احمد ګيلاني کورنۍ د قادريه او د افغانستان د نجات د ملي جبهې National Liberation Front of Afghanistan د مشر صبغت الله مجددي کورنۍ د نقشبنديه طريقې مشري لري. ددې دوو مشرانو بېخڅن روحاني شخصيت دلته په پاکستان کې د دوی د تنظيمونو په جوړولو کې لدوی سره مرسته وکړه.
د خلق-پرچم حکومت او روسانو سره د جګړې په دوره (۹۲-۸۸-۱۹۷۸) کې د درېيم قوت موقف پدې دوو تنظيمونو ونيول شو. خود حضرت «جبهې» په افغانستان کې د يو ربښتيني درېيم قوت سياستونو ته انعکاس ورنکړ. دا تنظيم د «محاذ» او د مولوي محمد نبي محمدي د «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» په څېر د درې ګوني اتحاد (منځ مهالي اتحاد) غړی و. حضرتان، د حضرت مريدان، پخواني بيروکراتان، ولسي مشران او يو شمېر روښانفکران د حضرت د تنظيم غړي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت یو اخواني ډوله په اصطلاح معتدل روحاني مشرؤ. سره لدې چې افغان اسلامي بنسټپالو پرې هېڅکله هم سیاسي اعتبار نه درلوده. خو، ده تل په افغان بحران کې د ملي جریان مخه نیوله. د «پیر» او «محمدي» په څېر، «حضرت» هم په افغانستان کې د شرعي دانفاذ غوښتونکی او د افغانستان د مسئلې په حل کې یې د پخواني باچا محمد ظاهر رول تائیداوه. په همدې ډول یې، د پیر غوندې، افغان سیاست ته د «شاه» نه، خود مشرۍ په رول کې د هغه د بیا راستنېدو غوښتنه هم کوله[٧٦]. خو په ۱۹۹۲ کال د مجاهدینو د اسلامي دولت مشرۍ ته په رسېدو یې پخواني باچا له یاده ووت.

د اسلامي بنسټپالنې په ګټه او د ملي جریان په ضد، حضرت له افغان ملت سره جوړ نه و. په ۱۹۸۹ کال کې د راولپنډۍ د مشورتي شورۍ د موقت ائتلافي حکومت او په ۱۹۹۲ کال کې د پېښور د تړون پر اساس په کابل کې د مجاهدینو د اسلامي دولت د مشر په توګه کېدو سره، اسلامي بنسټپالو او سخت دریځو ډېر ښه د ملي جریان په ضد استعمال او دریم قوت یې دده په بنه کې نوم بدي کړ.

حضرت اوس د کوم تنظیم خاوند ندی. دده تنظیم هم د ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا له منځه لاړ دی. حضرت د دریم قوت په جوړولو کې مثبت نه، خو منفي رول لوبولی شي. د حضرت روحاني نفوذ د پخوا په پرتله ډېر راښکته شوی دی. په سیمه کې په عمومي توګه د تصوف د نویو مرشدینو په راپیدا کېدو سره د تصوف لرغوني پیران او مشران کرار کرار خپل لرغوني نفوذ له لاسه ورکوي. خو، په عمومي توګه د افغان ټولنې د محافظه کارې روحاني طبعې له مخې ښايي حضرت د دریم قوت د کومې پرزې ځای ونیسي.

د افغانستان ملي اسلامي محاذ د افغان سیاست په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې دیوه بالقوه دریم قوت یو محافظه کار ممثل، په پاکستان کې د جوړو شوو تنظیمونو د درې ګوني اتحاد غړی او له ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا د یو دریم بالفعل قوت د جوړولو له محرکینو څخه په اصطلاح یو محرک دی.

داخو د درې ګوني اتحاد دیوه وتلي غړي په توګه د محاذ په وجود کې هم و چې، د زښته ډېرو پوځي، سیاسي امکاناتو سره سره، بیا هم دریم قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې بالفعل نه بلکې يو بالقوه قوت پاتې شو. خوهم يې په دې اوهم يې په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې، يعنې په کابل کې يې دخلق-پرچم دحکومت ترسقوط اوبيا دطالبانو تر پوځي- سياسي عروجه پورې ديوه بې زړه او محافظه کار سياست په لوبولو دافغان بنسټپالو په تېره بيا په کابل کې دشمال ائتلاف دحکومت په ترکيب کې په پاتې کېدو يې، ددريم قوت اوبه داسلامي نژادگر راډيکاليزم په ژرنده تويې کړې. محاذ، تر ډېره څه چې، ښکاري، ان تر ننه، دشمال ائتلاف دسياستونو سره کوم ځانگړی او ښکاره اختلاف سره لدې چې نه ښيي، ددې ائتلاف دسياستونو ښکار شوی هم دی.

سره لدې ټولو، محاذ دپير په وجود کې په افغانستان کې ديوه ربښتيني، غير روحاني، مسلمان او ملي جريان دقحط الرجال په نتيجه کې هم پرون اوهم همدانن ددريم قوت يو مهم بالقوه توکی پاتې شويدی. له همدې کبله پير سيداحمد گيلاني برسېره پرخپل روحاني نفوذ، ديوه ملي رسوخ څخه هم برخمن دی.

دمحاذ غړي هم دافغان پخوانيو دولتونو بيروکراتان او لوړ رتبه مامورين، متقاعد پوځيان، مخور ولسی مشران، پخپله دپيرصاحب باسواده اوبې سواده مريدان او يو زيات شمېر روښانفکران دي. محاذ کوم ځانگړی گوندي تشکيل نلري. په ۱۹۹۲ کې هڅه وشوه چې دافغان ملت داساسنامې له مخې په محاذ کې يوگوندي ډوله تشکيلاتي سيستم منځ ته راشي. خود محاذ ځينو ولسي او ليبرال ډوله مشرانو داحرکت په پښو وواهه.

٤- ددريم قوت مذهبي اړخ:

مولوي محمد نبي محمدي دپخواني باچا دپارلمان غړی يوسنتي اونيمه معتدل ملادی، چې له ۱۹۷۸ کال نه يې په پاکستان کې دافغان جهادي اوو تنظيمونو په ترکيب کې دخپل تنظيم «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» مشري کوله. دده تنظيم لومړی دغير بنسټپالو، منځمهالو، سنتي اوغير سياسي ملايانو نه جوړ شوي و. خو پدې تنظيم کې پرته په چنې، چټ، طالب، ملا، مولوي، مولانا اوشيخ الحديث، چې دده دتنظيم اصلي کارکونکي وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه ناڅه سیکولر او دعقلي علومو فارغان هم لیدل کیده. د «محمدي» حرکت ددرې ګوني اتحاد دغړي په توګه دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې له روسانو او خلق -پرچم سره په جګړه کې ددرېیم قوت دیوه توکي ځاي نیولی و.

په ۱۹۹۲ کال، په کابل کې د جهادي تنظیمونو داسلامي دولت په جوړېدو سره دهغه تنظیم دصبغت الله مجددي اوبرهان الدین رباني په واکمنیو کې دوزارت څوڅوکۍ لاس ته وروړې. له ۱۹۹۲ کال نه را وروسته په افغانستان کې د قدرت په سر په خپلو کې د اسلامي سخت دریځو اوبنسټپالو په لویدلو سره هغه زیات زیات درباني په خواو. هغه یو، نیم غوندې محافظه کار ملا دی، چې د سیاسي تصمیم نیونې اوابتکار استعداد، صلاحیت او جرئت نلري.

دیوه بنسټپال خو غیر (اخواني- وهابي) او دیوه معتدل خو غیر سیکولر، له بنسټپالو سره دشرعي دانفاذ او له سلطنت غوښتونکو سره د «سلطنت او اسلام» په منځ کې د توافق په سر دیوه جوړ [۷۷] ملا په توګه پخپله محمدي اویانور ښه معتدل ملایان او علماي کرام(Ulema) ددرېیم قوت دیوه توکي په توګه: په افغان سیاست کې ددرېیم قوت دمذهبي اړخ دډ کولو، ددې قوت په فتوی ګانو د مذهبي مهردلګولو اودبنسټپالنې اوسخت دریځۍ په خوله دبرغولي ایښودلو لپاره له نظره نشي غورځېدلای.

له ۱۹۷۸ راهیسې دکلیوالي افغاني اوپاکستاني مدرسو دنیمه باسواده فارغانو نه نیولې ددې ملایي تنظیم پوره باسواده ملایانو ورو دسیاسي اسلام اوېه وچښلې. ددرېیم قوت دیوه مذهبي توکي په توګه له اتیایمې لسیزې راهیسې د یوزیات شمیر طالبانو اوملایانو په روزلو، دې تنظیم دطالبانو دبنسټپال اسلامي تحریک دننني پرسونل په برابرولو کې لوی لاس کړی دی. دطالبانو دمخالفینو په وړاندې دطالبانو دلا پیاوړي کولو او هغوی ته دسیاسي اعتبار په خاطر دلته، لکه مولانا فضل الرحمن، مولانا سمیع الحق اودوی ته د ورته نورو پاکستاني سیاسي ملایانو په هلو ځلو اودطالبانو دنورو پلوي شبکو دنفوذ له مخې داتنظیم په ۱۹۹۷ کې طالبانو ته تسلیم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-لویه جرگه:

جرگه د پښتونولۍ یو عمومي قانون دی. د پښتونولۍ یوزیات شمېر مقررات د جرګې له لارې عملي کېږي. جرګه د مقننه، قضائیه او اجرائیه قوې په توګه [۷۸] د افغاني ټولني سیاسي کلتور ګرځېدلی دی.

جرګه د اشخاصو له خپلمنځي شخړو نه نیولې، د کورنیو، خېلونو او قومونو مسایل پرې کوي. کوچنۍ جرګې یا مرکې کوچنۍ او لویې جرګې سترې ملي ستونزې حل کوي.

جرګې د یوه دولتي شوي رسمي ځواک په توګه په افغانستان کې د دولتي قدرت د عنعنوي مثلث په یوه راس کې ان تر ۱۹۹۲ کال پورې لا ځای درلوده. مشرانو جرګه (Senate) او ولسي جرګه (National Assembly) په افغانستان کې د ملي پارلمان (National Parliament) یا مقننه قوې د دوو جوړوونکو توکو په توګه په افغانستان کې د عنعنوي مرکو او جرګو یوه پرمخللې او دولتي شوې بڼه ده [*۷۸]. برسېره پر دې، د لویې جرګې په غونډو کې به پارلمان او قضائیه قوې د دوو ګډون کوونکو غړو په توګه برخه اخیستله [۷۹].

پدې مانا چې جرګه د یوه بېرته پاتې او قبایلي ژوند د یوې پدیدې په توګه نه، بلکې د یو ټولنیز او سیاسي کلتور په توګه د پخوانیو آریایانو نه نیولې د پرمختګ او تمدن سره اوږه په اوږه ترموږ رارسېدلې ده.

د افغانستان د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانون په ٤٥ ماده کې لویه جرګه د افغانستان د خلکو دستر قوت، واک او ارادې ښکارندویه موسسه وګڼل شوه [۸۰].

په عمومي توګه په تېرو څه باندې دوه نیمو پېړیو کې (۱۷۰۹-۱۹۷٦) شل لویې جرګې په افغانستان کې د اساسي قوانینو د جوړولو، تصویبولو، د افغان دولتونو د تاسیسولو او نورو ملي ستونزو د حل لپاره تدویر شوېدي [۸۱].

په بدو او سختو ورځو کې د تصمیم نیولو د یوې با صلاحیته ملي موسسې په توګه لویې جرګې د افغانستان په سیاسي تاریخ کې مهم رول لوبولی دی.

د معاصر ملي تاریخ د څو لویو جرګو مثالونه خپله په خپله نن سبا لویې جرګې ته د دریم قوت په جوړولو کې بیا هم د یوې ملي با صلاحیته موسسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حیثیت ورکوي: د کندهار په مانجه کې په ۱۷۰۹ کال د میرویس نیکه لویه جرګه له صفوي استعمار سره دمقابلې او افغان دولت د جوړولو لپاره شوې وه [۸۲]. د ۱۷٤۷ کال لویې جرګې احمدشاه بابا د افغانستان باچا وټاکه [۸۳]. د ۱۹۲٤ کال لویې جرګې دهیواد اساسي قانون تصویب کړ [۸٤]. د ۱۹۲۸ کال لویې جرګې دوخت د دولت پرمختیایي پروګرامونه تصویب او تائید کړل [۸۵]. همداراز د ۱۹٤۹ کال لویې جرګې دافغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدي اختلافاتو په اړه دافغانستان ددولت دسیاستونو ننګه وکړه. همدې لویې جرګې د ۱۸۹۳ کال دډیورنډ تړون، دافغان او انګریز د ۱۹۰۵ او ۱۹۲۱ کلونو تړونونه او د ۱۹۱۹ کال دراولپنډۍ تړون اونور ټول هغه تړونونه فسخ کړل کومو چې دافغانستان او پاکستان ترمنځ په متنازع فیه ځمکو اړه درلوده [۸٦]. په ۱۹۵۵ کال کې لویې جرګې بیاهم د افغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدي اختلافاتو په هکله دافغانستان ددولت سیاستونه تائید کړل [۸۷]. د ۱۹٦٤ کال لویې جرګې دهمدې کال دهیواد مشهور اساسي قانون تصویب کړ [۸۸]. دمنځ مهالو جهادي تنظیمونو په ګډون افغان مهاجرو په پاکستان کې په ۱۹۸۰ او ۱۹۸۱ کې په ترتیب سره په پېښور او کوټه کې دافغانستان دمسئلې دحل لپاره دوه ممثلې لویې جرګې [۸۹] تدویر کړې. (دا ممثلې لویې جرګې د پاکستان دحکومت او افغان بنسټپالو جهادي تنظیمونو دسخت عکس العمل سره مخ شوې.)

لویه جرګه او نننی افغان سیاست:

داچې پخوا به (۱۹۷۸ نه وړاندې)، دلویو جرګو ګډون کوونکي معلوم ؤ نو دا بالقوه قوت به په آسانۍ سره په یو ډول په یو بالفعل قوت بدلیده. دټولنې دهغه وخت دقومي جوړښت او شتو ټولنیزو حاکمو فیوډالي، نیمه فیوډالي مناسباتو په بنسټ به په ملي کچ ددولتونو له خوا دلویو جرګو په تدویر کې دګډون کوونکو د «حقانیت» او «مشروعیت» سوال حل و. په دې برسېره، دلویو جرګو دپریکړو تعمیل به هم دهیڅ ډول مشکل سره ځکه نه مخ کېده چې، جرګه ماران به دقضائیه قوې په حیث دقضایي واک، دمقننه قوې په حیث دستر قانوني واک او داجرائیه قوې په حیث به دغټ اجرایي واک لرونکي وو. خو اوس چې جګړې دافغانستان دټولنې قومي جوړښت مات اوسره خوزولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو دجرگې «مشروعیت» ، دجرگه مارانو د «ټاکل کېدو» شرایط، اویا دجرگې دپریکړو د «عملي کولو» خبره دسوال سره مخ ده. داسلامي بنسټپالنې په سیاسي او ایډیالوژیک نفوذ برسیره چې په ټولنه کې د «سیاسي کلتور دیوې مهمې موسسې» [۹۰] په حیث دلویې جرګې په ځای یوشمېر اخواني -وهابي شوې بانفوذه څېرې، وسله وال اوسیاسي ملایان نن سبا د «حل وعقد» دشورا غیر افغاني او نا آشنا بدیل وړاندې کوي، په ټولنه کې دجګړې دمنفي عواقبو په نتیجه کې د نفوذ دعنعنوي اوپخوانیو محلي ستنو اوشخصیتونو دلویدلو اویا یې په څنګ کې ددې ډول نویو څېرو په منځ ته راتللو سره، دجرګه مارانود ټاکلو مسئله له یوې اودجرګې دحرکت د «عاملینو» [۹۱] دټاکلو مسئله له بلې خوا یوه جنجالي موضوع ګرځېدلې ده.

داسلامي بنسټپالو له دغه ډول کلتوري اوسیاسي نفوذ سره سره، بیاهم په «نظري» توګه دلویې جرګې قضایي، تقنیني اواجرایي قوت خوندي پاتې دي. خو، په «عملي» ډول، سره لدې چې دافغانستان دخلکو اکثریت، روښانفکره قشر، یوزیات شمېر معتدل ملایان،قومي مشران، اومخور شخصیتونه، پخواني بیروکراتان او نور دافغانستان دمسئلې دحل دلویې جرګې بدیل وړاندې کوي، بیاهم ددې جرګې تدویر، دتدویر ځای اودجرګې دپریکړو دتطبیق په لار کې ښکاره بنسټیزې ستونزې اوخنډونه شته دي، چې په هېڅ ډول له نظره نشي غورځېدلای. همدلته ده چې، دځو پرله پسې هڅونه وروسته دلویې جرګې دتدویر په هکله حتی ډېر لومړني مثبت نتایج هم لاس ته رانغلل. خو، د «نظري امکاناتو» او «عملي ستونزو» له شته والي سره سره، دلویې جرګې تدویر نه «اسان» اونه خو هم «نه کېدونکی» کار دی.

دیوې بریالۍ لویې جرګې په لارکې لېترلږه درې اساسي ستونزې شته: یوه افغان پوه دجرګې دموثریت په اړه دجرګې «مشروعیت یاحقانیت» اود جرګې «دپریکړو تعمیل» ددوو مهمو ستونزو په توګه ګڼلې دي [۹۲] . خو، پدې دوو ستونزو برسېره پخپله دجرګې دحرکت د «عاملینو» ټاکل هم دریېمه ستونزه ده. همدا درې ستونزې دیوې بریالۍ لویې جرګې په لار کې پراته ښکاره اولوڅ خنډونه دي. دجرګې دتدویر ځای، مالي ستونزې، نور اونور هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي دي چې باید په نظر کې ونیول شي. په کار ده ، له اوسني بحران څخه د دربېم قوت په بدیل د افغانستان د ایستلو لپاره د دې قوت شته بالقوه امکانات هر یو په خپل ځای او ښه استعمال شي. نو دلویې جرګې عاملین باید د دربېم قوت دیوه پیاوړي توکي په توګه لویه جرګه نوم بدې نکړي.

په بالفعل قوت باندې د اوسني شته بالقوه دربیم قوت د بدلولو لپاره باید په افغانستان کې د دې قوت ټول بالقوه توکي په بالفعل قوتونو بدل شي. د شته بالقوه توکو څخه یوه هم لویه جرګه ده . دلویې جرګې د حرکت په عاملینو اتفاق، دلویې جرګې په ګډون کوونکو یوه خوله کیدل او دلویې جرګې د پریکړو د عملي کولو لارې چارې په بالفعل قوت باندې د دې بالقوه توکي بدلېدل دي.

په بالفعل قوت باندې دلویې جرګې د بدلېدو په لار کې تراوسه څه ناڅه ناکامې هڅې شویدي:

دلویې جرګې د حرکت لومړۍ هڅه په اسلام آباد کې د۱۹۹۷ کال د جولای په میاشت کې د څه ناڅه اتیاتنو مخورو افغانانو، قومي متنفذینو ، روحاني شخصیتونو، دیني عالمانو، جهادي قوماندانانو، او دلوړو زده کړو خاوندانو په غونډه پیل شوه.

په بالقوه او بالفعل حالت باندې د جرګې د حرکت د عاملینو په پوهه باندې، چې ګواکې د جرګې عاملینو به دلویې جرګې ټول لومړني پړاوونه، دهغې د بالقوه استعداد څېړل او په بالفعل قوت باندې دهغې د بدلېدو لارې ګودرې څېړلي وې او ښا دې یې دا حرکت له اسلام آباد نه پیل کړی وی، شک شته. اصلاً اسلام آباد دلویې جرګې د حرکت د پیل ښه ټکی نه و. د ښکاره معیارونو له مخې د ګډون کوونکو نه رابلل د جرګې «مشروعیت» له بحران سره مخ کړی ؤ.

د اسلام آباد له غونډې نه دوه اونۍ وروسته د شمال ائتلاف په ابتکار د جرګې عاملینو په فرانکفورت کې یوه بله د یارلس کسیزه غونډه جوړه کړه. د اسلام آباد د غونډې د تخریب په دود دې غونډې د افغانستان د مسئلې لپاره دلویې جرګې په ځای د حل کومه بله لار لټوله[۹۳]. د فرانکفورت په غونډه کې د شمال ائتلاف په ګډون برسېره، د پخواني باچا استازي هم ګډون وکړ.

د فرانکفورت د غونډې مالي امکانات د یونیکال د تیلو امریکایي کمپنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر کړي وو. ددې غونډې عاملين دقوماندان مسعود په بنه کې شورای نظار، شمال ائتلاف يامتحده جبهه، يونيکال اودباچا استازی و.

لدې غونډې وروسته، په همدې کال دلويې جرګې دحرکت درېيمه غونډه په استانبول کې دشمال ائتلاف اويونيکال په ګډمالي لګښت جوړه شوه[۹٤]. دا غونډه هم دفرانکفورت دغونډې په څېر دلويې جرګې دحرکت په وړاندې يوه داسې کودتا وه چې شمال ائتلاف يې طراح، باچا اودجرګې وړاندېني عاملين يې کودتاچيان وو.

په قومي تعصب باندې داستانبول دغونډې ولاړ بنسټ، يوه هم دپښتنو له سيمو نه په انفرادي ډول دګډون کوونکو درابللو پريکړه وه نه دتنظيمونو، سازمانونو، قومي ياغير قومي ټولنو په نوم. داسې پريکړه چې له شمال نه يې ګډون کوونکي دشمال ائتلاف په نوم رابلل[۹٥].

په لنډ ډول وېلاي شو، چې دلويې جرګې حرکت په افغانستان کې ددواړو جګړه مارو قدرتونو، دشمال ائتلاف دنژاد پالنې اودطالبانو داسلامي بنسټپالنې له خوا په پښو وهل کېږي: په پوځي بنسټ پياوړي، خوله سياسي پلوه کمزوري طالبان دلويې جرګې سياسي قوت دځان په ضد پياوړی ګواښ ګڼي او مسعود په ډېرمهارت، دځان په ګټه دلويې جرګې دملي قوت داستعمال په لټه کې دی.

پدې ناکامواوياخامو هڅو برسېره، بياهم دشمال ائتلاف په ابتکار اودباچا داستازي په ګډون د۱۹۹۸ کال دجولای دمياشتې دبن غونډه دجرګې دهمدې عاملينو له خوا د ۱۸۰ تنو په ګډون جوړه شوه. دجرګې دحرکت داغونډه د«مشروعيت» په بحران برسېره، دتصميم اوپريکړو په بحران هم اخته وه.

داسې ښکاره دلايل لا نشته چې ګواکې پورتنۍ څلور هڅې دې دباچا دسږکال دروم دغونډې (جولای ۱۹۹۹) دازمېينت لومړنۍ غونډې وبلل شي. پدې مانا چې د درېيم قوت يو بالقوه توکی، لويه جرګه، به ددې قوت دبل بالقوه توکي، باچا، دبالفعل کولو لپاره په کار لوېدلې وي.

خو، قوماندان مسعود له خپل پوځي قوت سره، د نننې درېيم بالقوه قوت ددوومهمو توکو، لويې جرګې اوباچا، دسياسي زور په يوځای کولو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي د دربېم قوت بل پیاوړی مخالف پوځي قوت ، د طالبانو متعصبه اسلامي بنسټپالنه، په افغان سیاسي ډګرکې یوازې او میدان وګټي.

٦-پخواني باچا:

٨٥ کلن باچا محمد ظاهر (١٩٧٣-١٩٣٣) په افغانستان کې د دربېم قوت یو ډېر مهم غیر پوځي، خو سیاسي عنصر دی. د دربېم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې د باچا غوره والی، په افغان ولس کې تولوته دمغه منلی شخصیت او محبوبیت دی. سره لدې چې، نن سبا په افغان سیاست کې یو شمېر دخیلې ، سیاسي ، پوځي حلقې او د اسلامي بنسټپالنې جګړه مار پوځي قوت د باچا د بیا راګرځېدو سره جوړ نه دي، خو بیا هم باچا په عام ډول په پښتنو برسېره په غیر پښتنو کې هم محبوبیت لري.

له سیاسي پلوه د محمد نادرخان د سلطنت (١٩٣٣-١٩٢٩) له پیل نه د اسلام، افغانیت او تمدن یو (نامتناسب) ترکیب د دولت د ایډیالوژۍ په توګه ومنل شو. د محمد ظاهر د باچاهۍ په ټوله دوره کې دا ترکیب تعقیب او بیا چې کله د سلطنت په وروستیو لسو کلونو کې د باچا لاس پیاوړی شو، نو پدې درې اصولو برسېره د موکراسي هم د یوه مهم سیاسي اصل په توګه د دولت په پورتنۍ ایډیالوژۍ کې ځای ونیو (٩٦)، همدلته ده چې «ملي ګرایي» او «دموکراسي» د باچا د سلطنت میراث ګڼل کېږي (٩٧).

په ١٩٧٣ کې و چې باچا د یوې پوځي کودتا په نتیجه کې له سلطنت څخه ګوښه کړای شو. په ١٩٧٨ کې د خلق-پرچم د حکومت او بیا په ١٩٧٩ کال په افغانستان باندې د روسانو د پوځي یرغل څخه راپدې خوا باچا کله کله په افغان سیاست کې د برخې اخیستلو یوه نیمه سیاسي هڅه کړېده.

په پاکستان کې د افغان مهاجرو په کمپونو کې په ٢٠٠٠٠ کسانو کې د افغان اطلاعاتي مرکز Afghan Information Center (AIC) د ١٩٨٧ کال د یوې عمومي سروې له مخې د پخواني باچا ، د تنظیمونو د مشرانو او قوماندانانو پلویان په لاندې ډول وو (٩٨):

-د پخواني باچا (محمد ظاهر) پلویان: ١٤٣٣ کسان (٧١٫٦٥٪).

(c) ketabton.com: The Digital Library

-دیوه خالص اسلامي دولت پلویان: ۲۵۰ کسان (۱۲،۵۰٪).

-دیوه مسلمان افغان (هرڅوک چې وي) پلویان: ۲۰۶ کسان (۱۰،۳۰٪).

-دجهادي قوماندانانو:

دمسعود، عبدالحق، فرید، حقاني پلویان: ۳۵ کسان (۱،۷۵٪)

دجهادي تنظیمونو مشران:

دپیر سیداحمد ګیلاني، مولوي محمدي، پروفیسر رباني، انجنیر حکمتیار او نورو پلویان: ۹ کسان (۰،۴۵٪)

هغو کسانو چې نظر نه ؤ ورکړی: ۶۷ کسان (۳،۳۵٪)

ټول .... ۲،۰۰۰ کسان (۱۰۰ په سلو کې).

ښکاره ده چې، دباچا پلویان له ټولو زیات وو.

په ۱۹۸۱ - ۱۹۸۰ کلونو کې افغان مهاجرو دوه ځلې په پېښور او کوېټه کې، دمشلو لویو جرګو په ترځ کې دافغانستان دبحران دسیاسي حل لپاره دباچاپه بیا راستنېدو ټینګار وکړ[۹۹]. خود یوې محافظه کارې طبعې او دافغان بنسټپالو له خوا د جګړې دانحصار له وجې، باچا په افغان سیاست کې زیاته علاقه ونښوده.

باچا یوازې او یوازې او هغه هم کله کله دیو منځګړي په توګه دځینو اعلامیو په صدور په افغان سیاست کې خپل رول خلکو ته په یاداوه. خو، کله چې په ۱۹۹۲ کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) دحکومت دسقوط نه وروسته په افغانستان کې دقدرت سیاسي خلا منځ ته راغله او دویم قوت افغان اسلامي بنسټپالي دسیاسي قدرت په سر په خپلو کې سره ولویدل، په افغان سیاست کې دباچا په رول اړوند ملي، سیمه ییزاو نړیوال قوتونه لاښه پوه شول.

په ۱۹۹٤ کال، دافغانستان پوځي - سیاسي ډګر ته دطالبانو په راتللو، دباچا نوم بیا راژوندی شو. فکر کېده چې طالبان دباچا عسکردي او باچاهم، وېل کېږي، په طالبانو غولیدلی و.

دافغانستان نشنلستانو او منځ مهالو قوتونو، دبېلو بېلو قومونو اکثرو مشرانو او عام ولس دباچا دبیا راستنېدو ضرورت وخت په وخت تائید کړیدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو باچا کوم ځانګړی سیاسي - پوځي سازمان یوهم نه درلود. درې ګوني اتحاد، دافغان ملت ګوند، آزادو شخصیتونو،کوچنیو سیاسي کړیو اوسرچینو، ځینو سیمه ییزو اونړیوالو محافلو وخت په وخت له باچا سره تماس نیوه او هغه یې په افغان سیاست کې وندې اخیستلو ته هڅاوه. خودباچا دهلو ځلو تېزوالی او مستقیمه برخه اخیستنه د۱۹۹۷ کال داګست دمیاشتې په وروستیو کې، دطالبانو په لاس دجلال آباد دسقوط نه وروسته، افغانستان ته دهغه دراتګ په اعلان پیل اوبیا په همدې کال کې دلویې جرګې دحرکت دفرانکفورت او استانبول په دوو مقدماتي غونډو کې دهغه داستازي په ګډون تعقیب شو. سره لدې چې افغانستان ته دهغه دورتګ بې وخته اعلان له یوې خوا اوپه دوو نوموړو غونډو کې دهغه د استازي ګډون له بلې خوا دهېواد دسیاسي - پوځي وضعې نه دباچا ددفتر دغلط استنباط له مخې دباچا اعتبار راښکته کړ؛ خوبیاهم دې درې واړو هڅو په افغان سیاست کې دباچا دډار او مضمرې محافظه کارۍ کنګل مات کړ.

د ۱۹۹۷ کال داګست په وروستیو کې دطالبانو له خوا دجلال آباد له نیولو نه دوه ورځې وروسته دباچادفتر، هېواد ته دهغه دډېر ژر ورستنېدو اعلان وکړ. باچا فکرکړی و چې، طالبان په رښتیا هم دده دبېې معاشه عسکرو په توګه دهغه لپاره جګړه کوي. طالبانو هم په ولس کې دباچا له نفوذ څخه په ګټه اخیستو دخپلو پوځي پرمختګونو لمن آن تر کابله وغزوله.

له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته دالومړي ځل و، چې دطالبانو له خوا د جلال آباد په نیولو دافغانستان دمسئلې د پوځي حل امکان پیاوړی شو(۱۰۰). نوبیا په دومره وړونکي پوځي موقف کې باچاته د «امارت» دورکولو شاته دطالبانو کوم منطق پروت و؟ دا ټول اوټول په افغانستان کې دشته سیاسي -پوځي واقعیتونو اودیوه بنسټپال اسلامي تحریک له متن او غوښتنو څخه دباچا اودهغه دمشاورینو بې خبري ده.

برسیره پردې، دامریکې په کانګرس کې دکالیفورنیا دیوه وکیل روربکر له یوې شخصي سیاسي هڅې سره، چې غوښتل یې دایران په ابتکار د «رباني-حکمتیار» دحکومت دجوړېدو په وړاندې دباچا پره ولوېوي؛ په پښتنو کې دباچا دمحبوبیت له سیاسي قوت، په تاجکو او ازبکو کې په ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمسعود او دوستم ددوو پوځي قوتونو څخه دافغانستان لپاره د زعامت دیوه مثلث په جوړولو افغانستان داسلامي بنستپالني له شرنه وژغوري[۱۰۱]، دباچا موافقه دهغه بله سیاسي تیروتنه ښیي.

په داسې حال کې چې دازبکو او هزاره گانو پوځي قوتونه له پښتو لوېدلي دي، دطالبانو اسلامي بنستپالنې دیوه ورځ په ورځ پرمختلونکي اودمسعود نژاد پالنې دیوه ورځ په ورځ په شاتلونکي دوو بې ثباتو پوځي قوتونو په توگه، چې په ترتیب سره نن سبا دهېواد په سلو کې څه ناځه ۸۵ او ۱۵ پراخوالي کنترولوي، هېواد دیوه بدلېدونکي پوځي-سیاسي حالت سره مخ کړیدی. نو، باچا باید په هیواد باندې ددغسې یوه کیفي اوکمي پوځي-سیاسي حاکمیت په بنسټ چې د پښتنو د مطلق اکثریت، ازبکو، ترکمنو او هزاره گانو سیمې دطالبانو او دتاجکو اوڅه پښتنو گډې سیمې دقوماندان مسعود د کنترول لاندې دي، ددرېیم قوت دیوه مهم او عامل توکي په توگه ددرېیم بالفعل قوت دجوړولو دلنډې او اوږدې مودې ستراتیژي عیاره او جوړه کړي.

دمسعود د پوځي قوت په بنسټ له هغه سره دباچا یووالی نه یوازې دباچا کسرشان دی، بلکې دطالبانو داسلامي بنستپالنې په وړاندې یو پیاوړی سیاسي - پوځي مقاومت هم نشي جوړولی. د قوماندان مسعود له پوځي قوت سره دباچا ائتلاف یوازې او یوازې دمسعود یو غټ سیاسي بریالیتوب گڼل کېدای شي نه دباچا پوځي ابتکار. په خپله اوسنۍ مشورتي حلقه کې په پاتې کېدو سره به، قوماندان مسعود له باچا نه دهغې زینې کار واخلي چې له ختلو وروسته به یې راغورځوي.

په افغانستان کې په نژادي بنستونو او دبهلتانه په غوښتنو له ولاړ شمال ائتلاف اودطالبانو دمتعصبې اسلامي بنستپالنې له شرنه دخلاصون، په افغانستان کې دزعامت د سیاسي خلا ډکولو، دسیاسي استقلال دبیا اعادې، دملي واکمنۍ اودخاورې دبشپړتیا لپاره درېیم بالفعل قوت په یوازې سیاسي هلو ځلو نشي جوړیدای. ددومره غټو ملي اهدافو اعاده په یوازې سیاسي قوت نشي کېدای. دیوه بالفعل سیاسي -پوځي درېیم قوت دجوړیدو نه پرته داقوت بې مانا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبالفعل درېيم قوت ټول جوړوونکي توکي په عام او باچا په ځانګړي ډول باید په دې واقعیت پوه شي چې، د یو غیر پوځي - سیاسي ، یوازې سیاسي درېیم قوت جوړول له شته سیاسي -پوځي واقعیتونو او نویو قومي غوښتنو څخه بې خبري او دیوه متمم په توګه له درېیم «سیاسي» قوت سره د مسعود د «پوځي» قوت یو ځای کول او لدې لارې یو بالفعل درېیم قوت جوړول په افغانستان کې د ملي جریان اود ربښتیني بالفعل درېیم قوت ځان وژنه ده.

داسلامي بنسټپالنې په پوځي قوت هم له سره باور نشي کېدای. په افغانستان کې یوازې او یوازې دنژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې د دواړو جګړه مارو پوځي قوتونو په ویلي کولو (له هرې لارې چې کېږي) د یو بالفعل درېیم قوت دجوړېدو لار اواریدای شي.

باچا باید د درېیم قوت ټول جوړوونکي اساسي توکي، لویه جرګه، پیر، دافغان ملت ګوند، او ددې په څنګ کې آزادې ملي حلقې، ملي شخصیتونه، دروشنفکرانو استازي، دټولو قومونو مشران، وطنپال روحانیون او ملایان، ټول په یوه «افغاني» بنسټ دیوه اوبدلي ملي سازمان په توګه یوموټی کړي. خوله دې سره سره، د درېیم قوت دتشکیلاتي او ایدیالوژیک یووالي اوپه هیواد کې د ملي ایډیالوژۍ د تعمیم په خاطر دیوې ایډیالوژیکي-سازماني هستې موجودیت دیو بالفعل درېیم قوت په جوړېدو کې هېڅکله هم له نظره نشي غورځېدلای.

په ختیځ پښتون خو په کلتوري لحاظ تاجک باچا د درېم قوت دجوړېدو لپاره له بل هرچانه زیات مستعد قوت دی. دوینې او ژبې داډول ګډون او التقاطي تشخص باچا ته نن سبا په افغان سیاست کې یو بې ساري امکان ورکړی دی. خودباچا دپروني څلوېښت کلن سلطنت دخامې ډموکراسۍ دلسیزې او دتېرو دوه نیمو لسیزو دجګړې اود افغانستان دقومي جوړښت دپروني نسبي کوشېرونو دختلو په نتیجه کې له منځه تللی ملي پیوستون ښیي چې:

غیر پښتنانه غټ او کوچني اقلیتونه اود کلتوري ستم لاندې پښتون اکثریت نه غواړي چې د دوی سیاسي او کلتوري حقوق دې بیاهم ټول د دربار د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو او دربار ته د نژدې تاجکو د انحصار غوښتنو په لاس تالا والا شي. باچا باید پدې پوه شي چې پښتانه به هم نور هغه بې قبده اوبې شرطه ونه مني. پښتانه نه غواړي چې په پښتنو کې دې د باچا د قاطع محبوبيت نه په استفادې سره، شمال ائتلاف، متحده جبهه او يا مسعود درېيم قوت د خپلو پوځي غوښتنو نه ځار کړي. داسې نشي کېداي چې باچا دې د پښتنو په يوازې سياسي او د شمال ائتلاف په پوځي زور راشي.

باچا او نشنليزم:

نشنليزم چې په افغانستان کې يې په دولسمه پېړۍ کې د لومړي او اتلسمه پېړۍ کې د دويم پښتانه نشنليزم پړاوونه په بريالېتوب ووهل، په نولسمه پېړۍ کې د افغان نشنليزم خپل درېيم بشپړتيايي پړاو ته ننوت [۱۰۲]، دا پړاو د باچا تر وخته را رسېږي.

د باچا د سلطنت څلوېښت کلنه دوره د افغان نشنليزم د بشپړتيا په درېيم سياسي پړاو کې، چې د نولسمې پېړۍ نه پيل او د ده په دوره کې د خپل پخلي په يوه ځانګړې تبلور کې راغی، واقع ده. دومره چې د باچا د سلطنت وروستي لس کاله (د دموکراسۍ لسيزه) د افغان نشنليزم د پخلي او تبلور لپاره ښه ثابت نشول. باچا د افغان نشنليزم د درېيم بشپړتيايي پړاو خالق نه، بلکې دی او د ده سلطنت د افغان نشنليزم د درېيم بشپړتيايي پړاو محصول دي.

افغان نشنليزم چې د نولسمې پېړۍ په وروستيو کې د خپل پخلي په بحراني، نويو او پخو پړاوونو کې راغی او په هيواد کې د ملي يووالي او قومونو ترمنځ د پيوستون په دود په شمال کې د قومي اجزاو يو متناسب بدلون تعقيب شو؛ د باچا په دوره کې يې، د يو لړ اقتصادي-کلتوري پروژو په تطبيق د خپل پخلي څو څو پاخه ګامونه هم واخيستل.

په هيواد کې د ملي ايډيالوژۍ د تعميم او په «افغاني هويت» د بېلو بېلو افغاني قومونو په قناعت کې د باچا د سلطنت د دويمې لسيزې د تذکرې د ويش پروژې هومره اساسي رول ولوباوه لکه د ده د سلطنت د څلورمې لسيزې (۱۹۶۰ لسيزه) د پخوسړکونو شبکې چې د افغانستان د اساسي سياسي - اقتصادي حوزو په نښلولو بېل بېل افغاني قومي توکي په کلتوري او اقتصادي بنسټونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره نژدې کړل [۱۰۳].

هوايي او ځمکني مواصلاتو، ټيلي کمونيکيشن، راډيو افغانستان، او ډښوونې او روزنې د پرمختګ له مخې په هېواد کې د نوي تحصيل يافته قشر په روزنې سره د دولت او ولس ترمنځ کلتوري، اقتصادي او سياسي اړيکي نور هم پياوړي شول [۱۰٤].

داخو د باچا د سلطنت په دوره کې ؤ چې د هېواد په شمال کې د کوچي او ډشين پښتانه د ځای په ځای کونې د اتلسمې او نولسمې پېړۍ د قومي اجزاو په تناسب کې د مثبت بدلون ملي پروژه تعقيب شوه او لدې سره جوخت د هېواد د شمال يو شمير غير پښتانه اقليتونه په جنوب کې ميشت شول.

په عمومي توګه افغان نشنليزم په اتلسمه او نولسمه پېړۍ کې د سياسي جغرافيې د جوړښت په کار کې بوخت و. خو، په شلمه پېړۍ او په تېره بيا د دې پېړۍ په نژدې نيمايي موده يعنې د باچا په څلوېښت کلن سلطنت کې يې بر سېره پر نورو چارو د اقتصاد، کلتور، قانون، او ټولنيز پيوستون په کار کې څه ناڅه پرمختګ هم وکړ.

د هېواد د رسمي او ايکي يوې ژبې په ځای د دوو ژبو په منلو، د باچا سلطنت د ملي ايډيالوژۍ د تعميم په لار کې د ژبې د بنسټيز رول په نفې کولو سره د افغان نشنليزم په پخلي کې يو مرګونی څنډ پېښ کړ.

په ۱۹٤۷ کال، د پاکستان د جوړېدو په وخت کې، د باچا سکوت په «ډيورنډ لاين» پرتې دوړې پو کړې.

د ژبې او ختې په بنسټ په هېواد کې د قومونو د ويش له مخې سياسي او کلتوري حقوق په د موکراتيک ډول تامين نشول. دې کار په خپل وار د ملي ايډيالوژۍ د تعميم پروسه لازم پرمختګ ته پرېنښوده. له د موکراسۍ نه پخوا، تاجکو ته چې اصلاً د هېواد د نفوس په سلو کې د ولس جوړوي [۱۰٥] په سلو کې ۲۹،۲ غټ دولتي پوستونه [۱۰٦]، پښتنو ته چې د افغان نفوس په سلو کې لږ تر لږه ٦۳ جوړوي [۱۰۷] په سلو کې ۹،۵۱ دولتي غټ پوستونه (چې اکثره به محمدزيانو ته رسېدل) [۱۰۸]، لکه څنګه چې مخکې هم وويل شول، سادا تو ته چې په افغان نفوس کې د پاملرنې وړ فيصدي نشي جوړولای، په سلو کې ٤،٦٠،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو سني قومونو ته په سلو کې ټول ټال ۵، ۴ او اهل تشیع ته په سلو کې ۸، ۱ داډول پوستونه ورکړل شوي وو(۱۰۹). دباچا دډموکراسۍ په دوره کې دا ویش په دې ډول و: پښتنو ته په سلو کې ۱، ۵۶، تاجکو ته ۳۳، ساداتو ته ۳، ۳، نورو سني قومونو ته ۵، ۵ او اهل تشیع ته په سلو کې ۲، ۲ غټ دولتي پوستونه رسیدلي وو(۱۱۰).

باچا باید پښتانه اکثریت او نورو کوچنیو قومي اقلیتونو ته په کم نظر او غیر سیاسي سترګه ونه ګوري. هغه باید پدې پوه وي چې پښتانه او نور کوچني اقلیتونه دجګړې په کلونو کې دنویو غوښتنو او تجربو سره آشنا شویدي. پښتنو په عمومي ډول دشپېتمې لسیزې او په ځانګړي ډول له ۱۹۷۸ نه را پدې خوا دکمونستي او اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنې په دوو مخالفو قطبونو کې دوېش او ویلي کېدو او دجګړې دناوړو ملي عواقبو په توګه په هیواد کې دنویو قومي - نژادي غوښتنو دراپورته کېدو څخه نوې تجربې هم لاس ته وړې دي.

له یوې خوا د باچا دسلطنت دوروستۍ لسیزې خامې ډموکراسۍ او له بلې خوا په افغانستان کې دخلق - پرچم حکومت او دروسانو پوځي مداخلې داقلیتونو او اکثریت ترمنځ ببخځن درزونه پیدا او لا ژور کړل. دټولنې په قومي جوړښت کې دپرچم دحکومت دلاسوهنې په نتیجه کې داقلیتونو غیر طبیعي ودې او له اکثریت نه اقلیت ته دپښتنو دراښکته کولو هڅې په افغان ټولنه کې دملي یووالي او پیوستون شیرازه له منځه یووړه. باچا باید ده چې د ۹۷-۱۹۹۲ کلونو په دوره کې په بېلو بېلو څلورو قومي - سیاسي واحدونو باندې دهیواد دویشلو ترخه واقعیتونه په نظر کې ونیسي.

داخو دملي ضرورت په بنسټ نه، بلکې داسلامي بنسټپالنې دجهانبینۍ دوکتورین دي چې دسیاسي قدرت دانحصار لپاره دطالبانو تحریک دشمال دنژادي ائتلاف له پوځي قوت سره دجګړو په نتیجه کې نوموړي واحدونه له څلورونه دوو ته راښکته کړیدي.

باچا او نور باید په دې پوه وي چې: طالبان یوایډیالوژیک، مذهبي، سیاسي، بنسټپال، جلاقوم دی، نه پښتون دی، نه تاجک، نه بل او نه بل.

قوماندان مسعود ته دغیر پښتانه اقلیتونو او باچا ته دپښتانه اکثریت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرۍ ورکول، پښتانه په طالبانو پورې تړل او يا پښتانه په بنسټپالنې او سخت دريځۍ نوم بدي کول د پښتنو او غيرپښتنو اقليتونو دسپکاوي او دوي ته په ټيټ نظر دکتلو نه پرته بله مانا نلري. غير پښتانه افغان قومونه هم بايد باچا ديوه افغان مشر په حيث ومني.

باچا بايد ديوې معقولې او متناسبې نمايندګۍ له مخې په افغانستان کې د « دولت » او « ټولنې » دفزيکي اومعنوي بيارغونې دکار په « افغاني » بنسټونو فکر وکړي. په افغانستان کې په « غير افغاني » روحيه د « دولت » او « ټولنې » بياجوړول دهېواد دتجزيې سره مترادف ناوړه ملي عواقب لري.

دهېواد اداري – سياسي يووالی په هېواد کې دملي ايډيالوژۍ او افغان نشنليزم دپخلي يو بل پوخ ګام دی. باچا دهيواد دقومونو او سمتونو په بنسټ ولاړ زوړ اداري سيستم بدل کړ. په ۱۹٦٤ کې دهيواد نوی اداري–سياسي سيستم د ۲۹ اداري–سياسي واحدونو په نوم جوړشو[۱۱۱۱]. پخوا به خلکو ځان په خپلو « قبيلو » او « خيلونو » ياداوه. پدې دوره کې وچې خلکو ځان په خپلو اداري- سياسي واحدونو يادکړ. دا په افغانستان کې دنشنليزم دپخلي او ودې يوه ښه نښه وه. خود دموکراسۍ له لسيزې نه نيولې تر ننه پورې په هېواد کې دملي پيوستون او اداري–سياسي يووالي په ضد ډير کار هم شوی دی. له ۱۹۹۲ کال نه وروسته ؤ چې ځينو افغان اقليتونو په ښکاره دفدراليزم غير افغاني نقشې جوړې کړې. ددې ډول نقشو او غير ملي غوښتنو واقعيتونه بايد په سرسري نظر ونه ليدل شي. پکار ده چې باچا دهيواد دسياسي - اداري رښتيې بيا رغونې په خاطر پاخه ګامونه په نظر کې ولري. ددې ډول غير ملي او غير افغاني غوښتنو په راپورته کولو کې په کمونستي راډيکاليزم (۹۲-۱۹٦٤) برسېره، اسلامي بنسټپالنه (۱۹۹۹-۱۹٦٤) هم لوی لاس لري.

نو، ترڅوچې دباچا تکتيک او ستراتيژي دنشنليزم دپخلي له عناصرو جوړه نشي، وړونکی او مثبت سياسي رول هم نشي لوبولای او افغانستان به داسلامي بنسټپالنې دسقوط نه وروسته بيا هم دزعامت ديوې خطرناکې سياسي خلا سره مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان نشنلیزم نه په پښتانه اکثریت د قابضي اسلامي بنسټپالنې او نه داقلیتونو په ډیروکوچنیو نژادي-قومي بتیو کې تبلور موندلای شي. ملي ایډیالوژي او نشنلیزم یوازې او یوازې په افغان بتۍ کې پخېږي او بس.

باچا او دموکراسي:

دباچا دسلطنت ځلورمه لسیزه وه چې، د ۱۹٦٤ کال لویې جرګې دهېواد دهمدې کال اساسي قانون تصویب کړ (۱۱۲). دموکراسي سره لدې چې په اصولو کې دسیاسي پلورالیزم په توګه یومترقي عمل و، خو دشته سیاسي او ټولنیزو واقعیتونو په بنسټ ددموکراسۍ دلسیزې عواقب ډیر ناوړه وو. په یوه خام ذهني سیاسي چاپیریال کې دموکراسۍ دمثبتو په ځای منفي او ناوړه ملي عواقب وزېږول. دواړو، هم کمونستي او هم اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنې وده وکړه او په افغانستان کې یې د «دولت» او «ټولنې» څو سوه کلنه افغاني شېرازه سرکپ کړه. اوس داهیله کیږي چې باچا دخپلې خامې دموکراسۍ دلسیزې په ناوړو ملي عواقبو پوه وي. اوس په افغانستان کې دد موکراسۍ مرحله نده. دهیواد دسیاسي جغرافیې او په هیواد کې په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» فزیکي او معنوي بیارغونه، په یوه وسپنیز نظم او ضبط کیږي. اوس دمضمرو محافظه کاریو اوبې ځایه سیاسي مصلحتونو وخت ندی.

باچا او اسلام:

افغانستان دتل لپاره یو اسلامي هیواد پاتې شویدی. دباچا دسلطنت په دوره کې هم افغانستان یو اسلامي دولت و. اسلام دافغانستان رسمي دین او حنفي فقهې دهیواد حاکم شرعي نظام جوړاوه (۱۱۳). لکه څنګه چې مخکې هم ویل شوي دي، داسلامي شرعې په بنسټ ولاړ قضایي نظام یا قضائیه قوې (Judiciary) په افغانستان کې ددوو مقننه (Legislature) او اجرائیه (Executive) قوو سره دسیاسي قوت عنعنوي مثلث جوړاوه (۱۱٤).

په ۱۹۱۹-۱۹۲۹ دوره کې ؤ، چې دولت داساسي قانون د ۵۳ مادې په اساس دقضائیه قوې لرغوني استقلال او واک ته په احترام سره، هغه مقیده کړه. دفقهې او قضایي چارو دیوشمېر پوهانو په مرسته ؤ چې دولت پدې دوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د بوه قضايي اومدون جزايي قانون په توګه د «تمسک قضاة امانية» په نوم دوه تېوکيزې رسالې د قاضيانو بې حده قضايي واک او اختيار ته حدود وټاکل (۱۱۵).

برسېره پر دې، په همدې دوره کې وچې يوله بل څخه د حقوق العبد او حقوق الله په بيليدو سره په قضايي او حقوقي چارو کې د پوليسو او ولايتي جرګو لاس پياوړی شو (۱۱٦).

په ۳۳-۱۹۲۹ کې ؤ چې قضائيه قوه يوځل بيا دستروا ک خاونده شوه (۱۱۷). دې قضايي واک دباچا دسلطنت دورې ته هم غزونې وکړې. خو دومره چې د شرعي قوانينو په څنګ کې سيکولر قوانين هم دورځنيو ضرورتونو سره موازي دژوند په بېلو بېلو اجتماعي، اقتصادي چارو کې تدوين او نافذ شول (۱۱۸).

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه برخه

لنډيز

* د دموکراسۍ په لسيزه کې درې ډوله سياسي جريانونه د درې سياسي قوتونو په توګه منځ ته راغلل:

* کمونستان، لومړی سياسي قوت
* اسلامي بنسټپالنه، دويم سياسي قوت
* ملي جريان، درېيم سياسي قوت

* په ۱۹۷۸ کال، درېيم قوت کمزوری، خو لومړي او دويم قدرت بشپړ سياسي، ايډيالوژيک او پياوړی سازماني تشکيل درلود.

* په همدې کال د لومړي قوت (خلق-پرچم) په لاس د سياسي قدرت په نيولو، دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې په ټوله ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې د ډېرغښتې سياسي – پوځي امکان په ترلاسه کولو د هيواد د آزادۍ جګړه په يوې داسې بشپړې مذهبي جګړې بدله کړه چې، په نتيجه کې ملي جريان يا درېيم قوت نه يوازې داچې د اسلامي بنسټپالنې په کمين کې ګېر شو، بلکې؛

* پدې دوره کې د درېيم قوت يا ملي جريان مورچل د تصوف د نقشبنديه (حضرت) او قادريه (پير) طريقو په دوو مشرانو او يوه ملا (محمدي) ونيول شوه. د تصوف او مذهب دا سياسي امتزاج د «درې ګوني اتحاد» په نوم ياد شو. د همدې اتحاد په وجود کې درېيم قوت په يوه دويم لاس پوځي-سياسي او غير ايډيالوژيک موقف کې راغی:

* درېيم قوت د دموکراسۍ په لسيزه کې د «افغان ملت» او «مساوات» په بنه کې يو کمزوری ايډيالوژيک قوت و؛ په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې د «درې ګوني اتحاد» په بنه کې يو غير ايډيالوژيک پوځي- سياسي قوت شو. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېم قوت نه یوازې داچې، نن یو ایډیالوژیک قوت نه دی، خپل پرونی پوځي موقف یې هم له لاسه ورکړیدی.

* په کال ۱۹۹۲ کې دلومړي قوت په چپه کېدو سره، دې په نامه دریېم قوت په کابل کې ددویم قوت دحکومت په وړاندې خپل پوځي-سیاسي موقف له لاسه ورکړ. په نتیجه کې دافغان نشنلیزم دځوسوه کلن سیاسي قدرت دستگاه دویم قوت (اسلامي بنستپالنې) ښه له پښو وغورځوله.

* ویلای شو چې: په افغانستان کې دریېم قوت نه یوازې په بالفعل بلکې دیوه مستقل بالقوه قوت په توگه هم لامنځ ته ندی راغلی. دومره ده چې ددرېیم قوت اویاملي جریان دجوړېدو لپاره څه انرژي ذخیره شوې ده.

* په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې نژادگرې اسلامي بنستپالنې په شمال او سوچه اسلامي بنستپالنې اوسخت دریځې په جنوب کې داسلامي بنستپالنې ددوو سره ورانو ډلو په توگه، دخپل دښمن لومړي قوت خلق-پرچم دحکومت دچپه کېدو نه وروسته په هېواد کې دزعامت سیاسي خلا ډکه نکړای شوه.

* له ۱۹۹٤ څخه، په جنوب کې دسوچه اسلامي بنستپالنې او سخت دریځې څخه دوسلې په اخیستلو، دافغاني او پاکستاني مدرسو دطالبانو او نویو سیاسي شوو ملایانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحریک په هیواد کې دسیاسي قدرت دنیولو کار پیل کړ.

* دطالبانو تحریک ځینو دریېم قوت وبالهٔ خو داسې نه وه: داخو پرونۍ سترې شوې بنستپالنه او سخت دریځي وه چې دیوه نوي نننی سیاسي - پوځي بدیل په توگه دطالبانو په وجود کې سُره یو موټي شوه. نو، طالبان په ایډیالوژیک او سیاسي بنسټونو ددویم قوت (اسلامي بنستپالنې او راډیکالیزم) ادامه ده، نه دریېم قوت.

* دطالبانو اسلامي تحریک او شمال ائتلاف اوس دقوماندان مسعود په بنه کې، دواړه په افغانستان کې ددویم قوت، اسلامي بنستپالنې او راډیکالیزم سره نښتي دي. یو ددې بنستپالنې ادامه او بل یې داسې نژادگره انشعابي څانگه ده چې ددې بنستپالنې په ۹۲-۱۹۷۸ عروجي دورې کې یې په ښې ودې برسېره، نورې نژادي ډلې ټپلې هم دخپلې چپنې او پگړۍ لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستې: داسلامي بنسټپالنې دادامې په دوو د طالبانو اسلامي تحریک افغان سیاست یوځل بیا انحصار او دشمال ائتلاف په بڼه کې دې ناکامې اسلامي بنسټپالنې نژادي لار ونیوه نوپه زغرده ویلای شو چې «شمال ائتلاف» او «طالبان» دواړه په افغانستان کې ددویم قوت توکي دي.

***

* دیوه بنسټپال خو غیر (اخواني-وهابي) اودیوه معتدل خو غیر سیکولر ملا په توګه به «محمدي» په افغانستان کې ددریم قوت د تجهیز په صورت کې، ښايي بیاهم دباچا لار ونیسي.

* دحضرت دفقهې دانفاذ غوښتنه یوه ډیره زړه اونه غوښتنه ځکه ده چې، هیڅ‌ها هم تر اوسه پورې په افغانستان کې ددې غوښتنې مخالفت ندی کړی. دهغه دباچا دبیا راستنیدو غوښتنه یوه اساسي او رښتیانې غوښتنه نه ده. دیوه ملي ضرورت په توګه هغه دباچا بیاراستنیدلو اوددریم قوت جوړیدو ته دشک په ستر ګه ګوري.

* دملي ګرایۍ او روحانیت التقاطي شخصیت دي چې پیر، نن سبا له ملي او روحاني دواړو سرچینو څخه اوبه خور لري. ښکاري چې، هغه دریم قوت اودهغه په راس کې باچا یوملي ضرورت ګڼي.

* افغان ملي جریان، یوشپېږ مسلمان، خو غیر روحاني اوغیر مذهبي جریان دی.

* تصوف اومذهب دواړه، له ملي بیخ اوبنسټ نه پرته، په یوائې ځان نشي کولای دریم قوت جوړ او رهبري کړي. پیر ښايي په تمامه مانا خو، حضرت څه ناڅه ښايي ددې جریان روحاني او محمدي یې مذهبي توکي شي.

* په ۱۹۸۹ کې دراولپنډۍ دمشورتي شورې له خوا جوړ دیوه پردې موقت ائتلافي حکومت او بیا دپېښور دتړون له مخې په ۱۹۹۲ کال په کابل کې دمجاهدینو داسلامي دولت دمشر په توګه دحضرت ټاکل، ښايي توجیه شي. خو، دیوه ملي جریان دیوه لومړي ګام په توګه دیوه بالفعل دریم قوت په راس کې دتصوف اومذهب درول دملي جریان تحریفول دي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

* د يوغير پوځي - سياسي ، يوازي سياسي درېيم قوت جوړول له شته سياسي - پوځي واقعيتونو او نوو قومي غوښتنو څخه بې خبري او د يوه متمم په توګه له درېيم سياسي قوت سره د شمال ائتلاف د پوځي قوت يو ځاي کول اولدې لارې بالفعل درېيم قوت جوړول په هيواد کې د ملي جريان اورښتيني بالفعل درېيم قوت ځان وژنه ده.

* په يوه سره او بدلي پوځي - سياسي قوت باندې د درېيم قوت د بدلولو له پاره ددې قوت په بېخ اوسنۍ کې د يوې ايډيالوژيکې سازماني هستې ځاى په ځاى کول به د يوه رښتيني بالفعل درېيم قوت ضمانت وکړي.

* درېيم قوت کېداي شي د شکل له مخې يوه ائتلافي بڼه ولري. خو، د ماهيت له مخې بايد يو ايډيالوژيک قوت هم وي. د يوه ايډيالوژيک نظام د نه موجوديت په صورت کې به دا قوت ډېر ژر سره و شيندل شي. بيا به د نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې دراغورځولو له پاره د درېيم قوت بديل له پښو لويدلى وي.

* داخو يوه ايډيالوژيکه ساده ده چې، له درېيم قوت نه يو په پښو ولاړ سياسي (يا بالقوه يا بالفعل) قوت جوړوي. يو غير ايډيالوژيک درېيم قوت په هيواد کې د پوځي بدلونونو په نتيجه کې هيڅکله هم خپل سياسي ثبات نشي ساتلى؛ ځکه:

* داسې نده چې، يوازې او يوازې د دوو سره ورانو پوځي - سياسي قوتونو په جګړه کې يو بل، يامنځګړى يا مخالف، پوځي - سياسي قوت درېيم قوت دى. درېيم قوت د خپل ايډيالوژيک موقف له مخې درېيم قوت ګڼل کېږي، داموقف نن سبا په افغانستان کې پرته له يوه «ملي جريان» څخه، د «سياسي انديښنو» بل هيڅ يو «جريان» نشي خپلولى.

***

* په افغانستان کې په «غيرافغاني» روحيه د «دولت» او «ټولنې» بياجوړول د افغانستان د ټوټه کېدو سره مترادف ناوړه سيمه ييز عواقب لري او په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» بيارغونه د درېيم قوت په بڼه کې د ملي جريان اساسي دنده ده. نو، د نن يو «رښتيني بالفعل درېيم قوت» د سبا د يوه «بشپړ ملي جريان» له متن سره نامترادفه مانا نشي لرلى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لنډ ډول، د درېيم بالفعل قوت د جوړېدو کورنۍ ستونزې او خامۍ کېداي شي:

* دباچا محافظه کاري، خوشباوري او زړښت؛
* په باچا کې د شمال ائتلاف سياسي نفوذ او په دې ائتلاف باندې د هغه زړه تړل؛
* د افغان ملت ګوند شيندلي او غير سازماني حالت؛
* او د پير په محافظه کاره طبعه کې د شمال ائتلاف يا شوراى نظار نفوذ وګڼل شي.

نو؛

* د درېيم قوت بنسټيزه خامي نن سبا په هغه کې په ښکاره او پټه د قوماندان مسعود د شوراى نظار او يا د شمال جګړه مار قوت زيات سياسي نفوذ، د دې قوت شيندلي سازماني حالت او غير پوځي موقف دى.

خو؛ درېيم قوت د خپلو خاميو او ستونزو د ليرې کولو په صورت کې، چې نه آسان او نه، نه کيدونکى کار دى، ډېر پياوړي امکانات هم لري:

* د درېيم قوت څلور مهم جوړوونکي توکي:

باچا ديوه دولتي، لويه جرګه ديوه ملي، پير ديوه روحاني او افغان ملت ديوه سازماني- ايډيالوژيک قوت په توګه کولاي شي ديوه داسې درېيم قوت بنسټ کېږدي چې په يوه بالفعل سياسي قوت برسېره، د ډېر ژر پوځي کېدو استعداد هم ولري.

* هسې يوه نيمه کوچنۍ سياسي - نژادي حلقه او يو شمير څواکمنې خپلواکې خيرې چې په اسلامي بنسټپالنه کې زيات مالي امکانات لري، د درېيم قوت او ملي جريان په وړاندې د مخالفينو پياوړى کتار نشي جوړولاى:
* د درېيم قوت اصلي مخالفين اسلامي بنسټپالي (وهابيان- اخوانيان) او نوي سياسي شوي وسله وال ملايان دي، چې د درېيم قوت د ټکولو او تکفير د «آيت» او «حديث» ډکې وسلې جوړولى شي.
* يو بالفعل درېيم قوت په اوسنيو شرايطو کې نشي کېداى، د ضرورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بنسټ، یو ناپېيلی قوت وي، دا بالفعل درېيم قوت به خاماخا دلویدیز په مرسته جوړېږي:

* له هرڅه نه مخکې په کار داده چې، هېواد له درې دښمنو: بهرنی لاس اچونې، نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې وژغوري.

***

* لومړي قوت دکمونستي او دويم قوت دا اسلامي سخت دریځيو او محافظه کاریو په بنوکې دخلکو په ټولنيز، کلتوري، عقیدوی او اقتصادي ژوند کې په لاسوهنو، ټولنه یوځل ددوی د پروني «بې ديني» او بل ځل ددوی دننني «سخت ديني» په ضد په دښمني او ورانی کې راوسته. ګاونډي یرغل په خپلو پوځي، سیاسي او یا دواړو بنوکې لومړی، ددې قوتونو او ټولنې په منځ کې دې دښمني او ورانی ته لمن ووهله او بیا يې له شمال او جنوب دواړو څخه په پوځي او سیاسي بنسټونو ددواړو قوتو ننګه وکړه.

* دلومړي او دویم، دواړو قوتونو دانقلابي تیوریو په وړاندې دشتو افغان ټولنیزو، کلتوري او سیاسي واقعیتونو حساسیت او ټکر دومره سخت ؤ چې نه یوازې پخپله «افغان دولت» او «افغان ټولنه» له پښو ولوېده، بلکې ددې قوتونو دانقلابي تیورو په نوم حقانيت يې په رښتیا چې غلط ثابت کړ:

* لکه څنګه چې دلومړي قوت دانقلابي تیوری، دماتې پیل افغانستان ؤ، نړیوال اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنې هم دامزل له همدې ټکي پیل کړيدي.

* اسلامي بنسټپالنه او سخت دریځي دخپل سیاسي قدرت په اخواني، اخواني - نژادي بنوکې (۹۷-۱۹۹۲) یوځل او بیا دطالبانو په نوم دخپلو سیاسي ملایانو (دیني علما) دسیاسي قدرت (۹۹-۱۹۹۷) په بنه کې په پاتې راتللو، دسیاسي اسلام دنړیوالو راډیکال مشرانو، سید قطب، مولانا ابوالاعلي مودودي او آیت الله خمیني دکتورین په عملي ډول له ماتې سره مخ او داسلامي دولت دټولواک ټولي په توګه دديني عالمانو(Ulema) اویا سوچه اخوانیانو - وهابیانو دولت په افغانستان کې دنړیوال سیاسي اسلام لپاره یوه ناکامه تجربه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

نتیجه او وړاندیز

پداسې حال کې چې، په یوه لاس کې د توپک او په بل کې د قرآن په نیولو، لا هم د اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم لاس د افغان ټولنې په نبض اېښی دی، نو د دې دویم قوت، بالفعل ما تول له لاندې نه پورته په انقلاب او پاڅون، لېږ ترلږه، نن نه ښایي:

* له لاندې نه، دیوه انقلاب لپاره نه لا یو بالفعل، یوځي او ایډیالوژیک دریم قوت منځ ته راغلی او نه لا افغان سیاسي تاریخ په «آیت» او «حدیث» باندې د دویم قوت په څیر بل مجهز قوت پیژني؛ نو:

* دا بنسټپالنه هم په کار ده، له پاسه، پخپله د بنسټپالنې، نیمه بنسټپالنې او اعتدال په تفکیک، دیوه نه، بلکې، د څو خپلمنځیو یوځي تصفیو په نتیجه کې د اعتدال پوړیو ته په وررسېدو خپل ځای دریم قوت ته پرېږدي. دا خو ځکه چې:

* دیوه نا مسلمان رژیم په نوم، دا خو لومړی قوت، کمونستي راډیکالیزم ؤ، چې، د لاندې نه، دیوه انقلاب په نتیجه کې چې، د سوچه مسلمان رژیم په نوم یې، دویم قوت، اسلامي راډیکالیزم سیاسي قدرت ته ورساوه، له پښو ولوېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستنځي او یادښتونه

١) وګوري صباح الدين کشککي، دهه دموکراسي، ١٥٠-١٥٦ مخونه، دافغانستان دجهاد د ثقافتي شورا له خپرونو څخه، ١٣٦٥ لمریز کال.

٢) له دې جريان څخه اوس يوازې او يوازې افغان ملت دافغانستان په ننني سياسي ډګر کې څه ناڅه سياسي حضور لري.

3) L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 499.

3*) Ibid, p. 691.

٤) بنیاد ګرایی کهن وواپسین، افغان ملت جریده، ٧١ - ٧٠ پرله پسې ګڼه، ١٩٨٨ کال.

5) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism" : Wak Foundation for Afghanistan, Peshawar, 1999, p. 22.

٦) صباح الدين کشککی، دهه دموکراسی، ١٤٢ مخ.

٧) پورتنی اخیستنځی، ١٤٥ مخ.

٨) وګوري دافغانستان دخلکو ددموکراتيک ګوند مرامنامه.

9) Beverley Male (1982): Revolutionary Afghanistan, Croom Helm Ltd, 2-10 St John's Road, London SW 11, p.107.

10) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", in Jack Goldstone, Ted Robert, and Farrokh Moshiri (eds), Revolutions of late 20th century. (Boulder: Westview Press, 1991), pp. 162-193.

11) Kakar, 1979, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

12-17) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

18) Gupta, 1986, Ibid.

(c) ketabton.com: The Digital Library

19) Beverly Male, p.110, op. cit

20) Glukhoded, 1978, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

21) Mukherjee, 1978, Ibid.

22) Beverley Male, p.111, op. cit.

23) Ibid, p . 112.

24) Mukherjee, Glukhoded, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

25) Halliday, 1988, Ibid.

26) Shahrani, 1984, Ibid.

27) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

۲۸) وگورئ زاهد احمدزی، دشیخ الاسلام محمد بن عبدالوهاب سلفي اصلاحي تحریک دنورو په نظر کې، ۱۳-۱۷ مخونه، پېښور، پاکستان، دجماعة الدعوة إلى القرآن والسنة له خپرونو څخه.

۲۹) پورتنی اخیستنځی، ٦۲-٦٤ مخونه.

30) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian Studies, XXVII, 3-4 (1992).

31) Khomeini, 1981, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

32) Akhavi, S., 1982, Ibid.

33) Anwar-ul- Haq Ahady, "The Decline of Islamic Fundamentalism", p . 231. op cit.

34-37) Ibid, pp. 231-234.

38) Pipes (1983), See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

39-40) See A. Ahady, "The Decline of Islamic Funda-

(c) ketabton.com: The Digital Library

mentalism, pp. 231-234, op. cit.

41) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism", 1999, P. 3, op cit.

42) Ibid, p. 8 .

43) Ibid.

44) Ibid, Preface, p. 8 .

٤٤*) دشهادت جریده، ۳۰ جولای، ۱۹۹۲، پېښور.

45) A research conducted by Wak Foundation For Afghanistan (WFA), 1997-1999, Peshawar.

46) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

٤٧) انجنیر استقلال (محمد انعام واک) ، دافغان ملت جریده، دویمه دوره، لسمه گڼه، څلورم مخ، ۱۹۸۹، اپرېل، پېښور.

48) Daily "The Frontier Post" (Weekend Post), P.8 , March 17, 1995, Peshawar.

٤٨*) زما خپله څېړنه (مؤلف).

49) Mohammad Enam Wak, op.cit., p. 24.

۵۰) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دویم مخ.

۵۱) پورتنۍ مرامنامه، دریم مخ.

۵۲) رر رر ۳-۵ مخونه.

۵۳) رر رر دویم مخ.

۵٤) رر رر

۵۵) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال د خپرې شوې مرامنامې لومړی مخ.

۵٦):

- صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۱۵٤ مخ.

- وگورئ له ۱۹۷۳ نه وړاندې دافغان ملت دگوند نشراتي ارگان، افغان ملت خپرې شوې گڼې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612.

۵۷) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دریم مخ.

۵۸) همدا مرامنامه.

۵۹) وګورئ: ددې ګوند د ۱۳۵۲ لمریز کال مرامنامه، ددې ګوند د ۱۳۷۵ لمریز کال (۱۹۹۸) خپره شوې مرامنامه، په کابل، پېښور او اروپا کې ددې ګوند دمرکزي نشراتي اورګان «افغان ملت» ټولې خپرې شوې ګڼې، او په پېښور کې ددې ګوند دويم نشراتي اورګان «استقلال» خپرې شوې ګڼې.

۶۰) صباح الدين کشککي، دهه دموکراسی، ۱۵٤ مخ.

۶۰*) دافغان ملت جريده، د ۱۹۶۶ کال دډسمبر دمياشتې د ۲۷ نېټې ګڼه.(L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612).

۶۱) دافغان ملت ګوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې اوم مخ.

۶۲) انجنير محمد انعام واک، په افغان بحران کې ددريم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځينې واقعيتونه، (په انګرېزي ژبه) افغان ملت جريده، اتم مخ، ۱۹۸۸ کال، ديارلسمه او څوارلسمه ګڼه، پېښور.

۶۳) پورتني اخيستنځی.

۶٤) دافغان ملت ګوند اعلاميه د ۱۹۸۹ کال دمارچ مياشت.

۶۵) وګورئ دشهادت جريده، ۱۳۶۸ لمريز کال، دجوزا دمياشتې لسمه، پرله پسې ګڼه ۱۸۰، دولسم کال، پېښور.

۶۶) وګورئ ونېښې (انجنير محمد انعام واک)، دافغان ملت دګونداعلاميې په هکله دشهادت دجريدې ځغلند نظر ته يوه سرسري کتنه، دافغان ملت جريده، لومړی، دريم او اوم مخونه، د ۱۳۶۸ کال دغويي او غبرګولي مياشتې، اتلسمه او نولسمه ګڼه، پېښور.

۶۷) وګورئ انجنير محمد انعام واک، ستراتيژي قدرت سوم دربرابر ستراتيژي هاى چپ وراست برنده است؟ دافغان ملت جريده، دولسمه ګڼه، لومړی او دويم مخونه، د ۱۹۸۸ کال دجولای مياشت، پېښور.

وګورئ انجنير واک، په افغان بحران کې ددريم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځينې واقعيتونه (په انګرېزي ژبه)، افغان ملت جريده ۱۳-۱٤ ګڼه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگست، سپتمبر میاشتې، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۸) وګورئ دسباوون زیرئ، دمجاهدینو دموقت ائتلافي حکومت خپرونکی اورګان، څلورمه ګڼه، داګست میاشت، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۹- وګورئ انجنیر واک، انعکاساتي مربوط به ستراتیژی قدرت سوم، افغان ملت جریده، ۱۳-۱۴ ګڼه، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۷۰) وګوري ۶۲ اخیستنځی.

۷۱) دافغان ملت جریده، پنځم مخ، ۱۹۹۵ کال، مارچ-اپریل، دویمه دوره، شپږمه ګڼه، پېښور.

۷۲) دافغان ملت ګوند ددارالانشاء له قوله.(24 August, 1999)

73) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism: op . cit .

74) Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan. In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p.131.

۷۵) قومي مساوات او ملي یووالی، دافغان ملت جریده، ۴۲-۴۳ ګڼه، مارچ ۱۹۹۵.

76) See Anwar-ul Haq Ahady,"Afghanistan: State Breakdown", op. cit .

77) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, Combridge University Press, London, 1986, P 114 .

۷۸) محمد انعام واک، پښتونولي او اسلام، یوه نه خپره شوې څېړنه، ۱۹۹۸، پېښور.

۷۸*) پورتنی اخیستنځی.

۷۹) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۳۳ مخ، د۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۷۸ ماده، ۱۳۶۵ لمریز کال.

۸۰) د۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۴۵ ماده، ډاکټر عبدالعلي ارغنداوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندي خاطري، ٤٩٧ مخ، ١٩٩٧ کال، پېښور.

81) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat): Afghanistan: Jirgas and Loya Jirgas: The Afghan Tradition (977 AD-1992 AD) p.VI,19,1988, Peshawar.

٨٢) پروفیسر عبدالرسول امین، دافغانستان د ټولنې د زعامت خلا، ٢٥ مخ، د آزاد افغانستان دلیکوالو ټولنه، ١٩٩٥ کال، پېښور.

ډاکتر انورالحق احدي، دافغان ملت جریده ،٧٧-٧٦ ګڼه، ١٩٩٨ کال.

٨٣) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ٣٢مخ.

٨٤) پورتني اخیستنځي، ٣٢ مخ.

٨٥) رر رر

٨٦) رر رر

٨٧) رر ٣٣ مخ

٨٨) رر ٣٣ مخ

89) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat) Op. cit.

٩٠) پروفیسر ډاکتر انوارالحق احدي، افغانان باید هغه څه ونکړي چې دجرګې د کمزورتیا سبب شي، دافغان ملت جریده، څلورم مخ، ٧٧-٧٦ پرله پسې ګڼه، ١٩٩٨ کال، داګست میاشت.

٩١) پورتني لیکوال، پورتنۍ جریده، لویه جرګه، سوله او مشروعیت، لومړۍ او دریم مخونه، ٦٨-٦٩ پرله پسې ګڼه، ١٩٩٧ کال.

٩٢) وګورئ ٩٠ اخیستنځی.

٩٣) وګورئ ٩١ اخیستنځی.

٩٤) وګورئ دافغان ملت جریده، ٧١-٧٠ پرله پسې ګڼه، ١٩٩٨ کال.

٩٥) پورتنی اخیستنځی.

٩٦) وګورئ ډاکتر انوارالحق احدي، له باچانه دخلکو توقعات، دافغان ملت جریده، ٧١-٧٠ پرله پسې ګڼه، ١٩٨٨ کال.

٩٧) پورتني اخیستنځی.

98) AIC, Monthly Bulletin, No. 76, July 1987, pp . 2-8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

99) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, 1986, pp. 124, 125 . op. cit.

۱۰۰) وگورئ ۹۶ اخیستنځی .

۱۰۱) پورتنی اخیستنځی .

102) See Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op. cit .

103) Richard S. Newell, The Prospect of State Building in Afghanistan: The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, pp.114-116.

104) Ibid.

105) The Ethnic Composition of Afghanistan, p. 27: A Six year Survey and Research of Wak Foundation for Afghanistan (1991-1996), Peshawar, 1999 .

۱۰۶) افغان ملت جریده، قومي مساوات او ملي سېروالی، ۴۲-۴۳ گڼه، ۱۹۵۵ کال.

PROPERTY OF ACKU 8238

۱۰۷) وگورئ (۱۰۵) اخیستنځی

۱۰۸) رر ۱۰۶ رر

۱۰۹) رر ۱۰۶ رر

۱۱۰) رر ۱۰۶ رر

111) L. Dupree, Afghanistan, 1980 edition, pp. 156-157.

۱۱۲) صباح الدین کشککي، دهه قانون اساسي، ۳۲-۳۳ مخونه.

113) See Anwar -ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

114) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op cit., p.8.

۱۱۵) میرغلام محمد غبار، افغانستان درمسیر تاریخ، ۹۵۷ مخ، ۱۹۶۷، کابل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۶) پورتنی اخیستنځی .

117) See Anwar-ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown, op. cit .

118) Ibid.

Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan", In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p. 131.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ARIC
B
4·3831
WAK
8238
cp.1

Wak Foundation for Afghanistan (WFA)

(Research and Implementing Institute for Afghanistan Rehabilitation, Development and Drug Control Program)

AFGHANISTAN CRISES:

THE 3rd ALTERNATIVE

Mohammad Enam Wak

1999

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library